

Ա Զ Գ Ի Ն Տ Ո Ւ Լ

— — —

ՃԵՆՔԵՐ ԵՒ ՃԻՆԱՐԱՐՆԵՐ

— — —

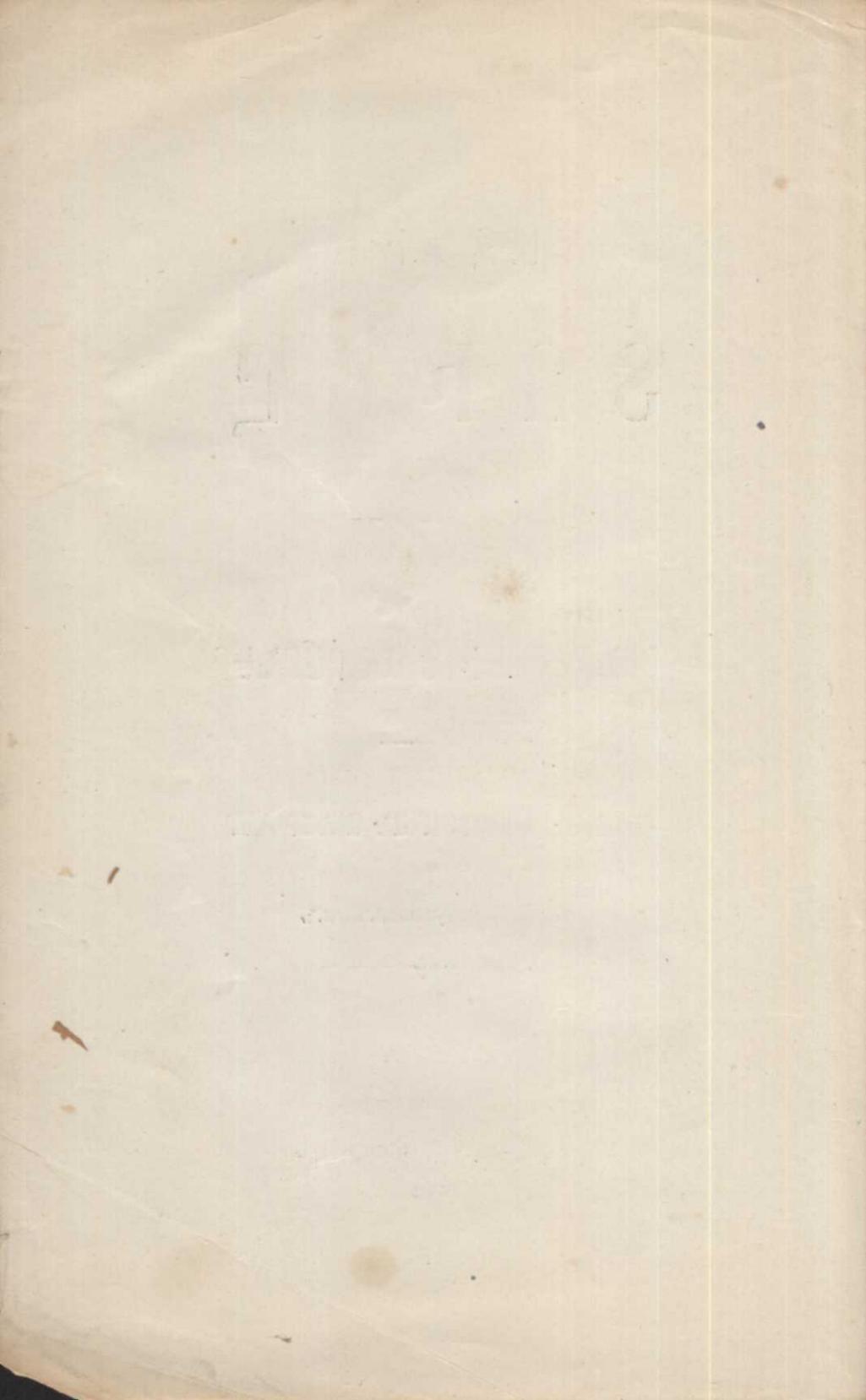
[ԱՆՑԵԱԼԷՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ]

Խաղաղ Լ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

— — —

Տպագրութ. Ա. Ալիքով 1924

1924

Ա Զ Գ Ի Ն
Տ Ա Խ Ա Լ

ՃԵՆՔԵՐ ԵՒ ՃԻՆԱՐԱՐՆԵՐ

[ԱՆՑԵԱԼԷՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ]

Խաղաղ, 1., ԷՍՈԽՃՈՒՆԵԱՆ

Տպագրութ. Ա. ԱՂՐԱԲԶԵՆ

1921

Digitized by
Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

1

Digitized by Google

Digitized by Google

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ազգային Հիւանդանոցը որուն հաստատութեան 89րդ
տարեդարձը տօնուեցաւ այս տարի, պատերազմի եւ ազ-
գային աղէսներու վերջին հինգ տարիներու շրջանէն յե-
տոյ համեմատաբար բարեկարգ վիճակի մէջ կը ներկայա-
նայ, ունենալով իր բարզաւանան համար հոգածու
թրեր: Այս հաստատութեան յաջորդական շրջանները
ներկայացնելու համար ստուար հասորի մը պէս կայ,
որուն ընթերցումը որբան շահեկան ըլլայ իրեւու կարեւուր
եցը մեր ժամանակակից ինմասիս պատմութենէն, սա-
կայն այսպիսի հրատարակութիւն մը ներկայիս դժուար
էր: Հոգաբարձութիւնը պյո հրատարակութեան մէջ կ'ամ-
փոխէ Հիւանդանոցի հիմնարկութենէն ի վեր իր անցու-
ցած շրջանները, անոր օգտին համար աշխատողները, սա-
տարդները եւ կը փափաքի որ ամէն հայ ունենայ իր
սկզբանին վրայ իր այժին առցեւ, որովհետեւ հոն կը պատ-
երանան անհետացած ազգային մեծ դեմքներ, ազգին
բշուառութեամբ բոցորուող սիրեր եւ անոր դարման մը
գտնելու համար աշխատող ձեռքներ: Առնաց օրինակն է որ
պիտի բացակերէ եւ պիտի ոգեւուրէ մեր արդի սերունդը,
ազգային այստան կարիքներուն մէջ զբաղիլ նաև Հիւան-
դանոցով:

ԱԶԳԻՆ ՏՈՒՆԸ

ՇԵՄՖԵՐ ԵՒ ՇԻՆԱՐԱՐՆԵՐ

(ԱՆՑԵՍԱԼԻՆ ՊԱՏՄԱԿԱՑՆ ԱԿՆԱՐԿԱՆԵՐ)

—♦—

Մարդն իր գործէն դատելով Պէղճեան ամիրա, ի մէջ կը գտնենք հայու ստեղծագործ ուժը, Մեծ մարդիկ մեծ հոգիի տիրացած՝ արդարօրէն կ'արժանանան ժողովուրդի մը ընդհանուր յարգանքին: Ամէն անոնք որ կրցան Ազգին Տան մէջ սփոփուրի այս կամ այն տեսակէտով, տեսան այն մեծ սպին զոր Պէղճեան դրած էր մեծ հեռատեսութեամբ: Ազգ. Հիւանդանոցի հիմնարկութեան մէջ ինքնատիպ դրոշմ մըն ալ կայ, Խնչպէս պատմութիւնը կը վկայէ, Ամիրան տօնական օր մը, Նարլը Գարուի եկեղեցին սրբատուրբ արարողութեան ն'րկայ եղած պահուն՝ նոյն թաղի Ջախտաւորաց յարակից յարկէն նոպայէ բոնուած յիմարի մը պտոչըառուքը կը լսէ, որուն համար պատարագի Ս. արարողութիւնը կը խանգարուի: Աստուածալիքն Ամիրան վերջին ծայր զգածուած՝ կը մտադրէ Նառլը Գարուի արանց յիմարանոցը այլուր փոխադրել, որպէս զի այլեւս չկապված ուին սուրբ արարողութիւնները: Այս թուականին թերայի եկեղեցին կից հիւանդարան մըն ալ կար:

Ամիրան, իր ժամանակին աւենէն ազգեցիկ անձնաւորութիւնը, մեծ յարդ կը վայելէր թէ ազգին և թէ օտարին առջեւ: Նոյն ժամանակի մեծանուն Սուլթանը, Մահմետ Բ., որուն օրով Պոլիս իր ծաղկեալ վիճակին հասաւ, մեծ համակրանք կը տածէր Ամիրային հանդէպ: Այս վերջինը կայսերական հրովարտակը ձեռին՝ կ'ընտրէր Եափ Պուլէի օգասուն և հովասուն բացասանին վրայ, բնութեան նմայլելի մէկ կլիմային տակ, կանգնել բաղձացուած մեծ ձեռակերտը, Ազգային Հիւանդանոցը իր մատուռով եւայլն:

Ամիրան կը փափաքէր որ հիւանդանոցը Մարմարայի «Իշտանաց կղզինելէն» մէկոն մէջ չինուի, բայց ամէն ժամանակի դիւրութեան համար յարմար դատուած էր Ետի Գուլէն, որ այն ժամանակ բոլորովին ամայի էր, ուր յետու շինուեցաւ նաեւ յունաց հիւանդանոցը Ե՞րբ շինուած է Ս. Փրկչեան հիւանդանոցը, այս մասին թեր ու գէմ կարծիքներ կան Ամանք 1830ը Կ'ընդունին իբրեւ շինութեան թուական, Պատմական փաստերով կ'առաջացուցուին թէ շինութիւնը աւարտած է 1833 ին եւ բացումը տեղի ունեցած է 1834 ին։ Ամիրան իր միամեայ հիւանդութեան պատճառաւ չէ կրցած անձամբ հսկել հիւանդանոցի շինութեան, եւ նոյն հիւանդութեան աղետալի վախճանով, չէ կրցած բացման ներկայ զանուիլ։ Այսպէս միծանուն հայը, մեռաւ իր ամենէն մեծաշուք ձեռակերտին բացումը չտեսած, թէ եւ ծերունիներու վկայութեան համաձայն՝ շինութիւնները փութոյ պնդութեամբ կը կատարուէին որպէս զի կարելի ըլլայ մեծանուն բարերարը արժանացնել Բացման հանդէսին։ Ս. Փրկչեան հիւանդանոցին ճարտարապետներն եղան Կարապէտ ամիրա Պալեան, եւ քեռու յրը՝ Յովհն ննէս ամիրա Սերվերեան։

Շինութեան առօրեայ զործողութեանց կը հսկէր Եազըճը Պողոս աղա, հայր մեծանուն ս.գգային Գրիգոր Օսեանի, Գործին ընդհանուր եւ լիազոր վերակացն թիւնն արգէն Միքայէլ ամիրայ Փիշմիշեանի ձեռքն էր Սյա վերջինը Պեղճեսն ամիրայի սրասակիցն էր։ Ս.գգային հիւանդանոցի հաստատման մասնակցող անուանի գործիչներու շարքին մէջ կ'արէց յիշել Սամամիոյ աւագելէց Սոլոմոննեան Տ. Գրիգոր քահանան, բանիքուն, աաճկապէտ եւ կալռւածական օրէնքներու քաջանմուա եկեղեցականը, որ Փիշմիշեան Միքայէլ ամիրային ցոյց տուած է օրինական միջոցները՝ հիւանդանոցին զետինը մահիշտիշ վասնպէն յասիտենապէս զերծ պահելու համար, ինչպէս Փիշմիշեան ամիրան հիւանդանոցի շինութենէն անմիջապէս ետքը զումարուած ամիրաներու յողովին մէջ վկայած է հանդիսապէս, հոչակելով թէ Տ. Գրիգոր քահան անէիր օրէնսպիտութեամբ մեծ հարստութիւն մը շահեցուց ազգին։

Օրուան երեւելի դէմքերէն բազկացած վարիչ մարմնի մը հոգածութեան ենթարկուեցաւ նորակերտ հիւանդանոցը։ Անդրանիկ հոգաբարձութիւնն էր ամիրայական շրջանի կարկառուն անձնաւութիւններով։

Ա.	Միքայէլ	Ամիրա Փիշմիշեան
Բ.	Ճանիկ	» Սիմոննեան
Գ.	Յարութիւն	» Երկաննեան

Դ.	Յովհաննէս	»	Ազնաւուրեան
Ե.	Պետրոս	»	Յովհաննէսեան
Զ.	Մհ. Մարտիրոս	»	Պաղտասարեան
Է.	Մագոսուտ	»	Սարիմեան
Ը.	Պաղտասար	»	Գասպարեան
Թ.	Մհ. Յարութիւն	»	Կէլկէլեան
Ժ.	Յովհաննէս	»	Բինկեանեան

Ս. Փրկչի հիւանդանոցի միւթէվէլլիներու ժամանակի մատակարարութեան արձանագրութիւններէն գիտենք թէ Փիշմիշեան Միքայէլ ամիրան ինք հիւանդանոցի միւթէվէլլին էր։ Ազնաւուրեան Յովհաննէս աղա ալ հիւանդանոցի Ս. Փրկչի եկեղեցւոյն միւթէվէլլին էր։ Միհրեկվէլի կը նշանակէ վերատեսուչ, մասամբ տէր եւ մատակարար իմաստով։

Ազգ. Հիւանդանոցի մատուռը նշանաւոր է իր հնութիւններով, զոր հօգեւոր զբամազլուխ կարելի է յորջորջել, կան պատմական խիստ կարեւոր մասունքներ, որոնք ուխտաւեղիի մը համար կը կրկնապատկեն իրենց կարեւորութիւնը։ Այսպէս կ'արժէ յիշտաւել Պօղոս առաքեալլը Միրառը Անանիայի զիլուն մէկ մասունքը, զոր 1818ին Ասորաց պատրիարք Տ. Կորկիս արքեպիսկոպոս հուռէր զրկած էր Մեծ Պօղոս պատրիարքին, Ս. Յակով Մծրնայ հայրապետին եւ Յովհաննու Ռոկիերեանի քանի մը մասունքները։ Ս. Յովհաննու կարապետի աջ ձեռաց մասունքը՝ Գրիգոր Լուսաւորչի գաղաթան մասունքը Անդրէսս առաքեալլը մասունքը։

Կ'արժէ յիշտաւել պատմական կարեւորութեամբ արժէքաւոր երկու մասունքներ եւս, մէկը Քրիստոսի կողը նիզակով խոյող Ղունկիանու հարիւրապետին բազի ոսկրամասունքը, ինչպէս նաև Մեծն Տրդատի կողմէ իրոշանդումով նահատակուած Ս. Հոփիսիմէ կոյսին մասունքը։

Ազգ. Հիւանդանոցի մատուռը իր այս հանգամանքով ուխտաւեղի մը նկատուած է հայ ժողովուրդէն, որ չէր ուծանար մասնաւոր ուխտով մը գալու դէալի Ազգին Տունը, Գաւառացիներ, գունդ առ գունդ, կը զիմէէն իրենց մատաղներով։ Պոլսոյ ամէնէն սիրւած, ամէնէն նուիրական այս վայրը կը բաղձացուի նոյն մակարդակին վրայ պահել, ժողովուրդին վառ զգացու միները արթնցնելով։ Ազգին Տան բնակիչներուն համար սյսպէս միսիթարական էր մատուռի մը գոյութիւնը։ Բայց յաւալի դէպքեր վեր ի վայր շրջեցին ամէն զուութիւն։ մասնաւրապէս մեծ պատերազմը զրեթէ շատ տխուր վիճակի մը վերածեց հիւանդանոցը։

Ազգին Յունը մատնուեցաւ տեսակ մը սարսափի եւ մեծ անձակութեան որուն երեսէն սարաժամ հնձուեցան այնքան կեանքեր Եխնքերն ալ ունին իրենց կեանքն ու հոգին, նոր հոգաբարձութիւնը եռանդով լծուած այս գործին՝ ամէն ջանք կը նուիրէ ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը եւ ուշալրութի նը վառ պահելու այս հաստատութեան վրայ. կը գանէ տեղ տեղ կիսաբանդ շէնքեր, զոր անմիջական նորոգութեան կ'ենթարկէ կարմիր Խաչ զթութեան քոյրերով կ'օժտէ մէն մի յարկաբաժինը, մաքրութեան եւ ոպասարկութեան պէտքերը ճշգելով. Մնունդի բաւելաւումով եւ անտեսումով կը լրացնէ ներքին առօրեայ կենսունակութիւնը. Հիւանդանոցի շրջաբակի իր խուզ մնտեթնէն կը փրկուի, Զերմանոցներ կը հաստատուին. Մշակել կուտայ հանդիպակաց բանջարանոցը. Եւ արգէն այդ հողերը կտակուած են չոկ այս նպատակին համար. Այս հեռատեսութեամբ տոգորուած նոր հոգաբարձութիւնը կէտ առ կէտ գործադրեց հին բարերարներու ուղեղիծը, զսրի ձեռնարկելէ առաջ ապահովելով հաստատութեան առօրեայ կենսունակութիւնը.

Այս պահուն երբ ամէն տեսակէտով կարիքը մեծ համեմատութիւններ կ'առնէր Ազգին տան մէջ՝ երեւան ելան ժամանակի ոգիով տոգորուած գէմքեր Մէջտեղը աշխատութիւն մը կար, ով պիտի ձեռնարկէր առոր. Պատերազմին ադեստալի հետքը կ'երեւար նաեւ ամէն մէկ շէմքի առջև. Այս երեւոյթին տակ հիւանդանոցը կը ներկայացնէր մեռելութիւն մը որ գոյութեան իրաւունք չունէր այլեւս Ով էր պատասխանատուն. անշուշտ աղէտը. Նորընաիր հոգաբարձութիւնը որ կոչուած է արդի աղէտէն հետքերը գտրմանելու. ստորեւ կը ներկայացնենք. —

Տիկին Մարի Սթամպօլեան (Պատուակալ Ատենապէտուհի)

Պ. Պ. Տօքթ. Եազուպեան (Ատենապէտ)

Տօքթ. Ատիլեան (Ատենադպիր)

Ստեփան Գարաեան

Երուանդ Եռևսուֆեան

Մարթէն Յակոբեան

Գառնիկ Ինձինեան

Հրանտ Գարակէօղեան

Տօքթ. Ֆնտղլեան

Արմենակ Զպուդեան

Լեւոն Ասավրուեան

Մկրտիչ Զայլաք

ՄԵԾ ՀԻՄՆԱԴԻՐԻՆ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐԸ

Աղջային Հիւանդանոցի հիմնադիրը ծնած է 1771 Ապրիլ 10 ին Եւնի գաբու, Հայրն էր կարսեցի վաճառական Մահտեսի Պօղոս Ազա Պէղճի, որ 1768ին առեններով Պողիս եկած էր եւ կը զբաղէր կատեխ վաճառականութեամբ:

Պէղճեան իր մանկութեան տարիները հեանեւցաւ Մայր վարժարանի դասերուն, ուր հազիւ նախնական կրթութիւն մը ստացած 1783ին շուկայ ելաւ մետաքսի առեւտարով զբաղելու Քիչ առենէն շնորհիւ իր ուշիմ ու խոհական գործունէութեան, յաջողութիւն գտաւ եւ իր մետաքսի վաճառական անուն մը չինեց, 1802ին Տիւգեան Յաջմանէա Զէլէպի Տէրութենէն ստանձնած ըլլալով մետաքսի մաքսին վարձակալութիւնը, այդ գործին վերակացու կարգեց Պէղճեանը որ հաւատարմօրէն ծառայեց Տիւգեան գերդաստանին: Յովհաննէս Զէլէպի անչափ վասահութիւն ունէր անոր վրայ որ Տիւգեան տան ընդհանուր վերակացուն կարգած էր զայն 1819 Սեպտեմբերին Պէղճեանին յանձնութեցաւ Առօքունի Փողերանոցի վերատեսչութեան պաշտօնը, զոր տասը տարի է աւելի ժամանակամիջոց մը վարեց Յարութիւն ամիրա, իր պաշտօնավարութեան միջոցին հաւատարմօրէն ծառայեց կայս. կառավարութիւն եւ արժանացաւ այժմու Սուլթանին մեծ հօր Սուլթան Մահմուտի բարձր շնորհներուն Պէղճեանի բարեգործութեանց գալով, երկար է անոնց շարքը: Կարելի է ըսել թէ վերջին զարերու մէջ ո՛չ մէկ հայ իրեն չափ խնամք տարած է եկեղեցական, կրթական եւ բարեգործական հայ հաստատութեանց բարգաւաճման: Ո՛չ միայն Ետի գուլէի Ազգ: Հիւանդանոցի հիմնադիրն ու բարերարը եղած է, այլ իր ջանքով ու նիւթական օգնութեամբ կառուցած է Մայր եկեղեցին, Պատրիարքարանը եւ Պէղճեան Ուսումնարանը, Դումգաբուի գրոսի Ս. Յարութիւն եւ կեղեցին, որուն շինութիւնը իր մանէն շատ ետքը՝ 1855 ին աւարտեցաւ իր կտակած գումարով, Դում զարուի դուրսը մանչերու և աղջիկներու յատուկ երկու զպրոց՝ զորս իր ծախքով կանդինած է ի յիշատակ իր հօր՝ Պէղճի Պօղոսի եւ իր մօր Վառվառեայի և ճեան այդ վերջին երկու վարժարաններուն ծախսը մշտնջինապէս ապահովելու համա 250 հազար դրուշ տուած է Մայր եկեղեցւոց,

ԱՅՆ ՀԻՄՆԱԴՐ-ԱՎԵՐԱՐ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄԻՐԱՅ ՊԵԶՑԵԱՆ

ի հաշիւ անոր շինութեան պարտքին որպէս զի ամսական 2000 դր. վճարուի այդ վարժարաններուն ։ 1824 ին Օրթագիւղ հաստատելով իր բնակութիւնը, տեղւոյն Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն հարիւր հազար դրուշի պարտքը իր քսակին վճարած է, ինք աւարտած է նոյնպէս արքունի նաև արանին մէջ կառուցուած Ս. Յարութիւն եւ կեղեցիի շինութիւնը, որուն եկեղեցական զարդերն ու անօթները հոգացած է, ինչպէս ուրիշ շատ մը եկեղեցիներունը ինք է որ հիմնած է Յերախի մէջ աղջկանց ասեղնազործութեան վարժարան մը, որուն տարիներ ետքը պիտի յաջորդէր արդի արուեստանոցը ։ Նորոգած է Մայր եկեղեցւոյ Ս. Լուսաւորիչ վարժարանը, Գարթալի դպրոցն ու եկեղեցին՝ որուն շրջափ սկին մէջ աղրիւր մը կառուցանել առւած է, Զանագ Գալէի եւ Վէլիպոլուի եկեղեցիներուն ըրած օգնութիւններէն դատ, իր շնորհիւ վճարուած են Էտրինէի եւ Մալկարայի հայ եկեղեցիներուն պարտքերը։

1829 ին Պոլսոյ աղքատաներուն նուիրած է 200000 դրուշ եւ իր նախաձեռնութեամբ է որ հաստատուած է 1832 էն, Տնանկաց Մատակարարութիւնը, Յ ։ անզամներով, որոնք վեց կարգի բաժնուած էին Արդի Աղքատախն մներուն դադափարն էր որ կը յզանար Պէզճեան, եւ այդ հաստատութիւնը մեծ միաթարութիւն մը կուտար ժամանակին բոլոր հայ կալ օտեալներուն։

Կրօնատէր, աղքատասէր, դպրոցասէր, Ամիրան մեծ սէր ունէր նաև հայ դրականութեան, իր ժամանակակից ամիրաներուն մէջ չի կար մէկը որ այսոքան մտերիմ ըլլար իրեն, որքան Գրիգոր Պատուելի Փէշտիմայճնան, իր ատենին Պոլսեցի հայ գրադէաներուն ամէնէն հմտան ու նշանաւորը։ Ալոր խորհրդովն էր որ ապազրել տուաւ Գէորգ Պատուելի Պարսկահայ Բառզիրը։ Պէզճեան սատարած է նաև Հայիակեան Բառզրին տպագրութեան, որ այնքան օգտակար եղած է հայ լեզուի մշակման եւ զարգացման անսակլտով։

Պէզճեան՝ Պատրիարքարանի գործերուն մէջ իր ժամանակին ամէնէն աղղեցիկ անձնաւորութիւնը եղած է, իր ջանքով է որ 1830 ին ձեռք բերուած է կայս. հրովարտակ մը որ կ'ապահովէ կրուսազէմր Ս. Փրկիչ վանքին Հայոց սեփականութիւն լլալլա։ 1820 ին Հրաւեկ Սիրոյի միարանական ձեռնարկին մէջ ինք եղած է զլիսաւոր զերակատարներէն մէկը, թէեւ այդ բանը շատ սուղի նստած է իրեն։

Պէզճեան՝ իբր պետական պաշտօնեայ եւ իբր հայ, զիտցած է կատարել իր պարտքը Ժրաջան, աչալուրջ, հանճարեղ, յաջողած է զրեթէ իր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, իր ազգակից իրուն պատկա-

ուանք ու սէր ազգելով եւ իր օրինակավը հրաւիրելով զանոնք բարեգործութեան, այնպէս որ իր մահը, որ պատահեցաւ 1831 Յունվար 9ին, ճշմարիտ սու մը եղաւ ազդին համար, եւ ցաւ պատճառեց կառավարական շրջանակներու մէջ ալ, որ այնքան մաքուր համբաւ մը շինած եւ այնքան սիրուած էր:

Կայսերական արածնագրով Պէղճեան Յարութիւն Ամիրա թաղուած է Մայր եկեղեցին, որուն մէջ կենդանութեանը ինք իսկ չիննէ տուած էր իր գերեզմանը :

————— ➤ o ◀ —————

ԱԶԳԻՆ ՏԱՆ ՍԱՏԱՐՈՂՆԵՐԸ

ՅՈՎԼԱՆՆԷՍ ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ

Իր գարուն ամենէն նշանաւոր Հայերէն մէկը եղած է Յովհաննէս պէյ Տատեան իր խնկքով եւ յարատեւութեամբ յաջողած է մեծասպէս օգտակար ըլլալ երկրին: Հմուտ, համեստ, անվճառ աշխատող, զիացած է իր ժամանակին պիտական անձնաւորութեանց մէջ կարեւոր զիրք մը զրաւել, արժանանալ բարձրագոյն գնահատման, եւ ասով հիւանդանոցին ու ազգին մատուցած է միծր՝ մառայութիւններ:

Յովհաննէս պէյ Տատեան ծնած է Կ Պոլիս, Ազատլը զիւղը, 1798 Փետր. 14ին: Չորս օր ետքը, Փետրուար 18 ին մկրտուած է Փիլիպոս զիւղը՝ Ա. Նշան եկեղեցին, ձեռամբ Տ. Պօղոս քահանայի որ Կաղզուանցի Զաքարիա պատրիարքին եղբարորդին ու կենսագիրն է:

Յովհաննէս պէյի հայրն էր Տատ Առաքէլ ամիրա, որ 1731 ին ծնած էր Ակնայ Կամարակապ զիւղը՝ հին գերգասատանէ մը, եւ Պոլիս գալով, չնորհիւ իր ճարտառութեան, 1795 ին վառողակետ կարգուած

էր Ռւսումնասէր, ընթերցասէր եւ բարեպաշտ, բաւական խնամք տարած է իր զաւակներուն կրթութաեն Յովհաննէս իր մանկութեան առաջին ասրիները Այ Խօրկի զիւղը (Աղասլը) յոյն քահանայէ մը

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ

Կ'ուսնէր յունարէն, նոյն միջոցին հայերէնի սկսած էր Նշաստաճեան Գրիգոր անուն ուսեալ անձէ մը, որ Վենստիկի մէջ Միսիթարեան-ներէն սորված էր դրաբարն ու խարերէնը եւ զիտէր նաեւ քիչ շատ ֆրանսերեէն ու լուտիներէն Նշաստաճեան Գրիգոր Առաքել ամիրայի ծառայութեան մտած էք հայերէնի թարգմանելու համար

եւրոպական հանրագիտարանէ մը ամիրային մասնագիտութեան վերաբերեալ կարգ մը գիտելիքները նշաստաճեան առանց մեծ բան մը սորվեցնելու իր աշակերտին, կը մեռնի 1809ին և անոր կը յաջորդէ Սամաթիացի տիրացու Յակոբ վարժապետ, քաջ հայագէտ, որմէ Յովհաննէս Տատեան կ'ուանի հայ լեզուն՝ զօր բաւական աղէկ կը գրէր, ինչպէս նաեւ թուաբանութիւն, որուն մէջ շատ յաջող եղած ետքը 1811ին, Մխիթարեանց աշակերտներէն Զամշեան Պ. Մահակէն ալ սկսած է սորվիլ Գրանսերէն :

Տատ Առաքել ամիրայ 1812ին վախճանելով, 1813ին Յովհաննէս Տատեան կը մանէ վառողարանի ծառայութեան, իր եղբօրը Սիմոն Տատեանի քով, որ հօրը մահէն ետքը վառողապետ ընարուած էր :

Յովհաննէս պէտ կ'աշխատի մեքենաներուն խելք հասցնելու, վառողարանի վարպետ Սիվրի Խաչառուր Քէհիայէն եւ ճարտար մեքենագործ Բալուցի Ուստա Ղուկասէն օգտուելով : Այդ միջոցին կ'աշխատի նաեւ զծագրութեան եւ կը թարգմանէ ֆրանսերէնէ իր ճիւղին վերաբերեալ կարգ յը գիտելիքները : 1820ին վերատեսուչ կը կարգուի Պէջքօզի թղթաշինութեան զործարանին, զոր կը թողու երկու տարի յետոյ, 1826 ին վերջը Էյուպի մասնածի գործարանին տեսուչ կ'ըլլայ, այս գործարանը հոստատած էր Առաքել անուն հայ մը, որ Վիեննայի մէջ ուսած էր մահամատի մեքենաներուն շինութիւնը եւ զործածութիւնը : Այս գործը կը թողու 18.9 գեկանմբերին, Նոյն միջոցին կը շինէ հրացանին երկաթները ծակելու մեքենայ :

Իր եղբօր՝ Սիմոն ամիրա Տատեանի մահէն երեք օր ետքը 1832 մարտ 15ին, կտայ, իրատէով Յովհաննէս պէտ Տատեան Ազատը վառողարանին, եւ Սիմոն Ամիրայի գաւակը, Պօղս պէտ Տատեան, Պոլսոյ վառողարանին վառողապետ կ'ընարուին :

Յովհաննէս պէտ այս կարեւոր պաշտանին կոչուելէ վերջը, աշխատեցաւ իր ճիւղին մէջ կատարելագործութիւններ մայնելու, հետզեւտէ նորազան ուսումնավորութիւններ ընելով : 1838ին առաջին անդամ ցամաքի ճամբով Եւրոպա զնաց եւ այցելնց Ֆրանսա եւ Անգլիա : Ֆրանսայի մէջ աշխատեցաւ, տեսականապէս քիմիաբանութեան եւ ուսումնասիրեց իր ճիւղին վերաբերեալ հաստատուաթիւնները թէ՛ Ֆրանսայի եւ թէ մանաւանդ Անգլիոյ մէջ . եւ երբ 1836ին վերադարձաւ Պոլսի, հետք կը բերէր վկայականներ, որոնք կը հաստատէին թէ իր ժամանակը պարապ անցուցած չեր Եւրոպայի մէջ : Այդ միջոցին աշխատեցաւ տեղեկութիւններ առնել երկաթի ձուլարաններու եւ չուխայի գործարաններու գործիքներուն ու գործողութեան եղանակն վրայ :

Դարձին՝ նոր մեքենաներ հաստատեց եւ բոլորովին նոր դրութեամբ կազմակերպեց իրեն յանձնուած գործեւ Ասկէ զատ, իր վերակացութեամբ կառուցուեցան նախ Պէյքողի խտղախսրդարանը, Նիկոմիդիոյ չուխայի գործարանը, Հէրէքէի մետաքսեայ կերպասներոս գործարանը, Զէյթուն Պուրնուի երկաթ ձուլելու գործարանը, եւայն, որոնց ուսումնասիրութեան եւ այս մասին հարկ եղած մեքենաները բերելու համար, Յովհաննէս պէյ նորէն երկու անգամ Եւրոպա ճամբորգեց՝ 1842ին եւ 1847ին։

Այս համառոտ կենսագրութեան ահամաններէն դուրս է մի առպատմել հոս Տատեան Յովհանննս պէյի գործունէտթիւնը՝ այս ժամանակամիջոցին մէջ։

Յովհաննէս պէյ գնահատուեցաւ Եւրոպական շրջանակներու մէջ ալ եւ պատուոյ անգամ ընտրեցին զինքը Բարիղի քաջալերութեան ընկերութիւնը (Soc.étré d'Encouragement), Լոնտոնի եւ Էտիմպուրի ճարտարութեանց Բարգաւաճման Ընկերութիւնները եւ Բարիղի Սրեւելեան ընկերութիւնը։

1856ին Յովհաննէս պէյ անդամ ընտուեցաւ Տերսւթեան Բարձրագոյն Աստեանին (Ահքեամը Ատլիցէ) եւ 1057ին ալ Հաս սրակաց Կըրթութեան ժողովին (Մէճլիսը Մէարփի)։

Գալով ազգային շրջանակի մէջ իր ունեցած զերին, պէտք է ըստի թէ ինչ որ ըրած է Հիւանդանոցին համար՝ այդ Հաստատութեան մեծադրյա բարերարներուն կարգը կը դասէ զինքը, եւ կ'արժէ որ այս մասին մինչք այստեղ նոր եւ մանրամասն աեղեկութիւններ գորս քաղած ենք անափակ վաւերագիրներէ։

1841ին Անգլիա Պուտնի մէջ խաղախսրդի գործարան մը շինելու ձեռնարկուած էր։ Յովհաննէս պէյին յանձնուեցաւ շոգեշամի մեջքենայ մը հաստատել, այդ գործարանին մէջ եւ շինել կարգ մը գործիքներ, կա ի ծեծելու եւ սղերիելու մեջենաներ, եւլն։ Յովհաննէս պէյ 1/4 թիւն այդ գործիքները եւ մաքեն աները վասուժարանին մէջ շինելու ձեռնարկեց եւ տարի մը յետոյ աւարտեց Անիջապես դործարանը բանեցուցին եւ գոնացուցիչ արդիւնք ունեցաւ, Սուլթան Մէճիս կայսրը Յուլիս 24ին ևկաւ անձամբ քննել նորաշէն գործարանը ու շատ գոն մեաց արդիւնքէն։ Նոյն օրը Յովհաննէս պէյ տեսնելով որ Սուլթանը շատ դոն մեացած էր իր աշխատութենէն, Ալի Նէճիպ փաշայի միջնորդութիւնով Մեծ եպարքու Ռիզա փաշայի դիմեց, խնդրելով որ Հիւանդանոցին օրական 15 օխա միսի պետական պարէն մը կապուի ։ Բիզա փաշա այս խնդիրքը ներկայացուց Սուլթան Մէճիտի, որ հաւանեցաւ եւ հրամայեց որ նոյն օրէն այդ պարէնը

յատկացուի Ազգ . Հիւանդանոցին : Քիչ ետքը , օրու կան 15 օխա միա ալ կը յատկացուէր Պետական Գանձէն Յունաց հիւանդանոցին :

Այս շնորհէն գրեթէ երեք տարի եւայն է որ հացի պարէնն ալ ոշնորհուած է , եւ անա՛ ինչ պարագաներու մէջ : Յովհաննէս պէջ՝ Եւրոպա ըրած երկրորդ ճամբարդութենէն յետոյ , որու միջոցիւ պատիւ ևնեցած էր ներկայանալու Ֆրանսափի թագաւոր Լուի Ֆիլիպի . (84)ին տիբղները կ Պոլիս հասած էր : Սյոյ միջոցին Իզմիրի մէջ ջուխայի գործարան մը կը հաստատուէր , եւ այդ մասին հարկ եղած մեքենաները Յովհաննէս ու էի ձեռքով բերուած էին Եւրոպայէն : Եէնքը ոբուն ճարտարապետն էր Կարապիս Ամիրա Պալեան , աւարտելով , Յովհաննէս պէյ խելոյն փութացած էր մեքենաները զետեղել տալ հոն եւ չուխայի արտադրութեան սկսուած էր :

Սուլթան Մէծիս , 1845 Ապրիլ 8ին այցելելով Իզմիրի գործարանը , շատ զո՞ն մնացած էր տեսուած արդիւնքէն եւ իր բարձր զո՞ւանկութիւնը բարեհաճած էր անձամբ յայտնել Յովհաննէս պէջին . Նոյն իբրիկունը , Իզմիրի մէջ , Յովհաննէս պէյ ինչպէս նաև Պարապետ ամբուա Պալեան եւ Պողոս Պէյ Տառեան , մեծ և պարքոս Միզա փաչացին միջոցաւ զիմուս կ'ընեն Ն . Վեհափառութեան՝ պետական հացի պարէն մըն ալ յատկացնել Ազգ . Հիւանդանոցին , եւ հետեւեալ օրը , Ապրիլ 9ին , Սուլթան Մէծիս կը բարեհաճճի հրամայել որ օրական 37 ու կէս օխա հացի պետական պարէն յատկացուի Սզդ . Հիւանդանոցին , Ահա այսպէս Յովհաննէս պէջի ջանքով Ազգային Հիւանդանոցը կ'արժանանար պետական միսի եւ հացի այն կարեւոր նպաստին որ բաղմապատկուած է ժամանակին եւ Ասմանալպութեան հոչակումին զրամական նուէրի մը վերածուած է : Բարեպաշտ , աղքատակը , տահմասէր Յովհաննէս պէյ հետամուտ եղած է միշտ ազգին մէջ վառ պահելու կրօնքի , գրակտնութեան եւ կրթութեան սէրը : Հիմնած է Ազգալըրի Ս . Աստուածածին եկեղեցին , Մարդիկիւզի եկեղեցին , Նոյնպէս Նարդը Գարուի վարժարանի : Դուրոցներ հաստատած է իզն միտի գաւառին մէջ : Անդամ եղած է 1847ի եւ 1853ի Գերազոյաժողովներուն Նարը Գամփուի վէճերուն ատեն , իր եղբարորդիինը Պօղոս Պէյի եւ Կարապիս Պալեան ամիրայի հետ եսամներուն կողմը բռնած է : Մխիթարեանց մեծ գումարներ նուիրած է հրատարակելու համար մատենագրական երկեր : Նոյնպէս ապել տուած է աշխարհական քարտեսներ եւ երկրագունա մը , որոնք ազգային վարժարաններու մնջ աշխարհագրութեան ուսումը ծաւալելու մեծապէս նպաստեցին :

Իբր գիտուն եւ արհեստագէտ , Յովհաննէս պէյ ունի գրաւոր

անտիպ ոստ մետանքութիւն որ . իբր պատմագէտ իր ժամանակին մէջ ամէնէն հմուտներէն եղած է , և ընդհանուր պատմութիւնը , որ կը մնայ ձեռագիր , առացոյցն է թէ այդ ձիւզին աշխատած է մեծ եռանդով : Անի կարգ մը ուրիշ գրուածներ ոլ , ձեռագիր , որոնք հայելիններն են իր խոհական մաքին , կրօնասէր հոգին և ազնիւ զգացումներուն :

Իր արժանիքներէն մէկը եղած է նաև , Կարապետ Ամիրա Պալեանի պէտ , խոսումնալ կրթութիւն մը առաջ իր զաւակներուն : Անոնցմէ տնդրանիկը Սիսակ Առաքել պէտ Տատեան , ճարտարագլուա , և կրտսերը՝ Գրիգոր պէտ Տատեան , վառօջարանի մէջ կարեւոր զեր մը ունեցած են , և առաջինը վասոց տպեա եղած է իր հօրը մանէն ետքը . երկրորդը՝ Ներսէս պէտ Տատեան , Եւրոպա կրթուած , երկրաչափութեան և մեքենագիտութեան աշխատած , լաւ ֆրանքերէն ու սած և թողած է զրուածներ՝ ֆրանակերէն . ու հայերէն . խոկ երրորդ որդին՝ Բարձր Արթին փաշա Տատեան , Պետութեան և Ազգին մէջ իր ունեցած զիրքով արժանի զաւակը եղած է իր բարեկացած , արամիս և քաղաքագէտ հօրը :

Յովհաննես պէտ Տատեան 1859 Ապրիլ 18-ին կնքած է իր մահացուուն :

ՊՈՂՈՍ ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ

(Կենսագրական զիծեր)

Ազգային շրջանակի մէջ իր ունեցած գործունէութիւնը մասնաւորապէս երեւան եկած է յօդուած Հիւանդանոցին , որուն միւրել վկրիմ եղած և 1844-ին 1848 . Այդ միջոցին անձամբ կ'երթայ եղեր յաճախ այցելել Ազգ . Հիւանդանոցը և հ ոկել անոր բարեկարգութեան 1847-ին՝ Հիւանդանոցին նուիրած է իր ընտանիքին յանկացուած տասը օխա մսի ողետական պարէնը որուն վիտարէնը մինչեւ այսօր կը գանձուի Ասկէ զատ , 1814-ին 1818 , տարեկ ան 500 ոսկիի չափ գումար մը ծախսած է իր կողմէ , կ'սուի , այդ հաստատութեան պէտքերը հողս լու համար : Իր միւթէվէլլիութեան ժամանակամիջոցը Հիւանդանոցի առաջին տարիններուն ամէնէն բարեկարգ տահնը եղած է .

Պօղոս պէջ՝ Հիւանդանոցի հիմնադրութեան տաճէն ողջած է
այդ հաստատութեան : Այսպէս, ինք նուիրած է 18.Յին, Ա. Յա-
կոբայ վանքին գետինը՝ 10.000 կանգունի չ. փ :

ՊՈՂՈՍ ՊԷՅ ՏԱՏԵԱՆ

Նոյնապէս կ'ըսուի թէ, ինք նուիրած է Հիւանդանոցին դէմք
գտնուած այդին՝ 1500 ռոկի ծախսելով :

1848ին հրաժարած է թէեւ հիւանդանոցի մատակար որութեան
մէջ գործօն գեր ունենալէ, սակայն զեռ ժամանակ մըն ալ միւրել-

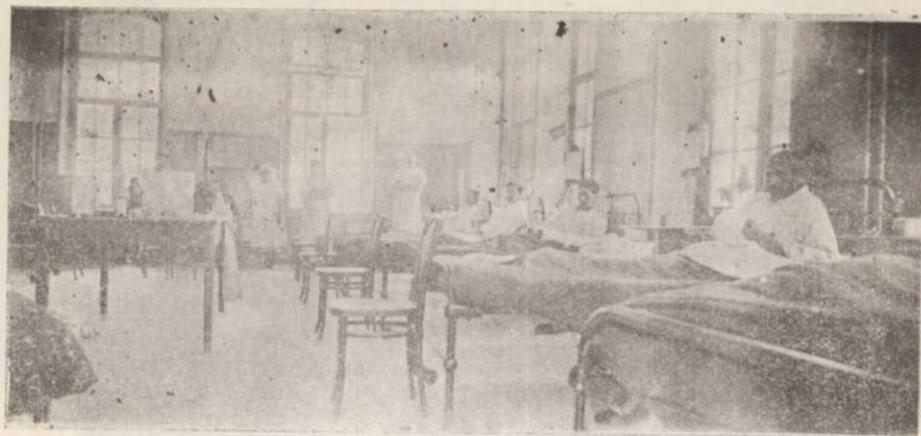
վելի մնացած է այդ հաստատութեան 1848—52ի հոգաբարձութեան միջոցին ընդարձակած է Ա. Յակոբայ մատուռը : 1858—59ին , Ա. Յակոբայ վանդին մէջ զիւերօնիկի վարժարան մը հասաատելու նպատակով , Պողոս պէյ՝ Կարապետ ամիրա Պալեանի հետ նուիրած է 180,000 դրամի գումար մը որով վանդն ու մատուռը նորոգուած են :

Տատեան Պողոս Պեյ Հիւանդանոցի պատապարեալներուն համար հայրական խնամք մը ունեցած է միշտ : Ստեփան Փափազեան , որ հիւանդանոցին մէջ առած էր իր նախնական կրթութիւնը , հետեւեալը կը զրէ ժամանակ հանդէսին մէջ՝ Պողոս պէյի վրայ խօսելով : «Ազգային Հիւանդանոցի վրայ ունեցած երախտիքը անհնար է նկարագրել . հոն մինք ալ ժամանակին անձամբ վայելած ենք բարեյիշատակ Պէյին խնամքը և չնորհքները . եւ Տէրը դիտէ ի՞նչ մը խիթարութեամբ եւ բերկրութեամբ կը լըուէր բոլոր ազքատաց սիրաը , երս Պէյին ուաքը Քրէչի վանուց օհումն նևս մանէրու բարեյիշատակ հանդուցեալը շատ անգամ երեկոյ ատեն հոն ի Փրկիչ կուգուր , եւ զիւերն ի լոյս Ա. Եկեղեցւոյն մէջ անընդհատ ազօնիքի ք եւ սազմուերգութեամբ կ'անցընէր եւ հետեւեալ առաւօսուն Ա. Հաղորդութիւն կ'ամսնոյր , եւ նոյն օրն ալ մնձ հացկերոյթ կ'ընէր , եւ մինչեւ երեկոյ ալ անձամբ բոլոր ազքատաց քով կ'երիթար , անոնց ամէն մէկու՛ վիճակը կը տեղեկանար , կը միտիթարէր , կը յուսապրէր զանոնք , եւ անոնց ազօնթքը կը խնդրէրս Ասաւուած ալ կը լսէր այն աղքատաց ձայնը , եւ օր ըստ օրէ ու ելի կը ճօխացնէր զայն՝ իր Ա.ջը անոր գերդաստանին վրայ հովանի լնելով»:

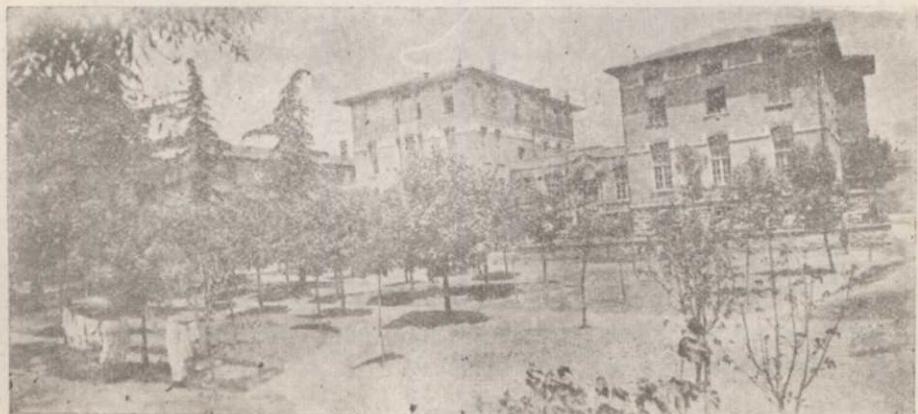
Պողոս պէյ՝ Ազգ . Հիւանդանոցին ըրած բարերարութիւններէն զատ , երկար միջոց մը 600 դրամ ամսական յատկացուցած է Ասմամիոյ վարժարանին , հիմէն նորոգած է , 1855ին , Այ Ամէկփանոցի եկեղեցին զար իր հայրը՝ Աբմոն ամիրա Տատեան կառուցած է , օգնած է Վալաթիոյ Ա.ջ . վարժարանին , եւն . եւն .

Պողոս պէյ մասնակցած է նաեւ Պատրիարքարանի գործնուուն , եւ քանից Գերազոյն Ժողովին անդամակցած է :

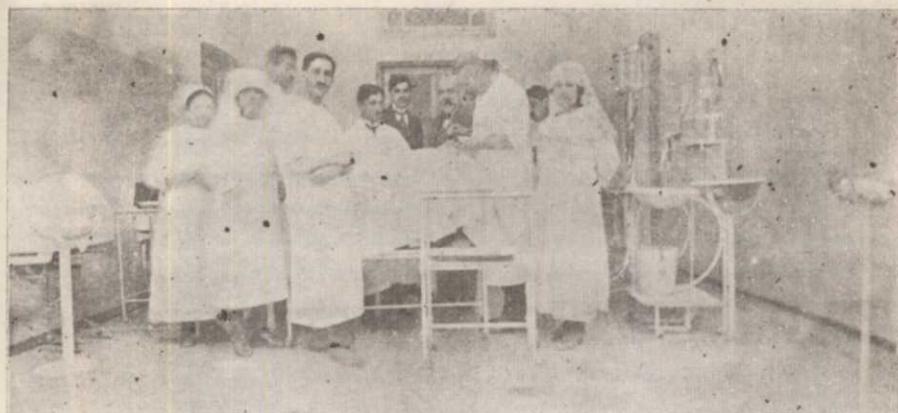
Իր մահը տէղի ունեցած է 1863 նոյ . 19ին , Բարիզի մէջ , ուր գացած էր առողջութիւնը խնամելու . Մարմինը Պոլիս փոխազբուելով , ամփոփուած է Մայր Եկեղեցին :

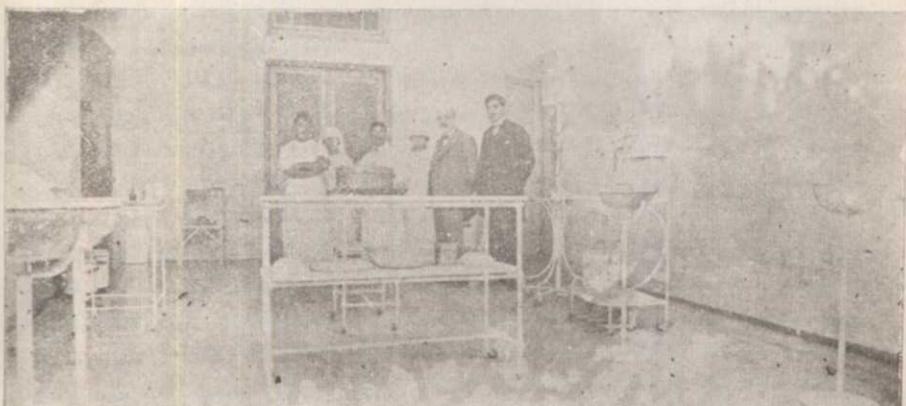
Ունմեան յարկաբաժնի առ աչին յարկը .

Յակորեան - Կիւլպէնկեան . Ունմեան երեք նոր յարկաբաժիններ .

Վիրաբուժական սրահին մէջ Տօքթ. Շահապաղ աչքի վրայ զործողութիւն կը կռարէ:

Վիրաբուժական սրահին մէջ
Նախկին բժշկակեց Տօքթ. Խաղուպեան եւ նորընթիր բժշկակեց
Տօքթ. Շահապետեան եւ օգնական բժիշկ Տօքթ. Մանուէլեան

ԿԱՐԱՊԵՏ ԱՄԻՐԱ ՊԱԼԵԱՆ

(Աննագրական դիմեր)

Արքունի ճարտարապետ Կարտապետ ամիրա Պալեան ծնած է դարուս ակզբահը իր հայրն է Գրիգոր ամիրա Պալեան, իր ժամանակին ազգեցիկ հայերէն, արքունի ճարտարապետ ոն ալ Գրիգոր աղա վախճանած բլլալով 1832ին, Կարտապետ ամիրա թէեւ երիտասարդ, բայց արդէն վարժ ճարտարապետ կայսերական արուեստին մէջ, անոր տեղ կ'ընտրուի ճարտարապետ կայսերական պալատին, իր քեռարին՝ Սէրվերեան Յովհաննէս ամիրային հետ:

Երբ Պէտքեան ամիրա ձեռն որկեց հիմնել ետի Գուլեի Ազգ Հիւանդանոցը իր զիխաւոր աջակիցն էր Կարտապետ ամիրա որ Սէրվերեան Յովհաննէս Ամիրայի հետ ճարտարապետը եղաւ Հիւանդանոցի շնչքին Քիչ Խոքը, 1836ին, միշտ իր քեռայրին՝ Յովհաննէս ամիրայի հետ զաղափարը ունիցաւ Սիկւատրի մէջ բարձրագոյն սուռմարան մը հաստատելու իրենց նորիսածեռնութեամբ ժամանակին ամիրաները դումտառուեցան Պատրիարքարան, Սաեւիաննոս «Աղաւնի» պատրիարքին նախագանութեան տակ, 1836 օգոստ 26ին, Ազգ ժողովին մէջ որոշուեցաւ Սիկւատրի Երուսաղէմատան խարիսուլ վանքը վերացնելով բանալ ձեւմարտնը, Ամիրաները յանձն տախն ճեմարանին տարեկան ծախոքը հոգալ եւ շինութեան ծախոքին համոր իրուստէմի վանքը վճարեց 200,000 դրամ, Շնչքին հիմնարկութիւնը կատարուեցաւ Սեպտ. 18ին եւ երկու տարի հատքը, Դեկտ. 9ին ճեմարանը կը բացուէր:

1858ին, Ժառանգաւորաց գիշերօթիկ վարժարան մը բացուեցաւ Հիւանդանոցին մօմ՝ Ս. Յակոբայ վանքին մէջ, Պալեան Կարտապետ ամիրան եւ Պօղոս պէէ Տատեան այս ամիրի իրենց ծախոքով նորոգեցին Ս. Յակոբայ եկեղեցին, գիշերօթիկ վարժարանի յատուկ սրան, սենեւակներ, սեղանատուն շինուեցան եւ Հիւանդագոցին մէջ տլ նորոգութիւններ եղան, 1500 ոսկիի չափ ծախուեցաւ այս շինութեանց Պալեան ամիրան դիխաւոր պաշտպանն էր Ժառանգաւորաց վարժարանին, որուն ծախոքերը զիխաւորաբար ինք կը հոգար Այս ժառանգաւորաց վարժարանն ալ քիչ ատենէն կը փակունը առանց արդիւնք մը ունինալու:

Ամիրան, 1859 Ապրիլ 42ին կտակ մը կը զրէր յաջողցնելու համար զարգացած երիտասարդներ հացցնելու իր այն ծրագիրը, զոր

իր քառորդ դար մը և առ Արմաշու գորեվանքը պիտի իրագործէր և օլոլոյի մաս իր ռւնեցած հասութաբեր կալսւածները կը կտակէր

ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԷՅ ՊԱԼԵԱՆ

ազգին, գործածուելու համար ժառանգաւորաց վարժարանի մը պէտքէրուն Այս կտակը, 1861ին, իր կենգանութեան իսկ կը գործազրէր՝ ազգին թողլով այդ կալուածները, յատուկ յայտագրով, եւ անոր մատակարարութիւնը կը յանձնուէր Արմաշու Վան քին Միաբանութեան Բայց 1866ի սկիզբները ամիւան վերջնապէս այդ կալուածներուն մատակարարութիւնը կը թողուր Երուսաղէմի վանքին, որ յարդ կ'օգտուի անկէ»

Այս բարերարութի ններէն դատ, ճարտարապետ Ամիրան իր բնակած թաղին՝ Պէջիքթաշի Ազգ գալրոցին և աղքաներուն մեծ օգնութիւններ ըրած է, ինչպէս նաև Պէջիքթաշի հկեղեցւոյն՝ զ ը կառուցանել տուած էր 1838ին:

Իր մեծագոյն արևանիքներէն մէկը պիտի մնայ այն ինամեալ կրթութիւնը զոր տուաւ իր զաւակներուն Անոնցմէ Նիկողոս Պալեան՝ յիսունական թուականներուն զարգացած նշանաւոր անձնարութիւններէն մէկն էր Պոլսոյ Հայ Բնկերութիւնան, ինչպէս իր եղբայրները՝ Արքիս և Յակոբ պէյերը, որոնց երկրորդը մեկենաս մը եղաւ Հայ Թատրոնին Կարապետ ամիրա Պալեան վահճանեցաւ 1856 նոյ. 15ին, և թաղուեցաւ Պէջիկթաշի գերեզմանատունը:

ԱԶԳԻՆ ՏԱՆ ԵՐԵԲ ՇՐՋԱՆՆԵՐԸ

Ա. Փրկչեան Հիւանդանոցին պատմութիւնը զլիաւորար կը բաժնուի երեք շրջաններու, որոնց կը յաջորդէ չորրորդ շրջան մը, երբ արդէն հիւանդանոցը ի հիւանէ քանդուած ու կերպուած է աւելի փառակերտ ու քարուկիր վերեւ յիշուած երեք յշխանները տեւած են զրեթէ կէս զարու չափ, այնպիսի կաղմակերպուած զրութիւն մը որուն ուղղութեան ոչ մէկ հաստատութիւն ենթարկուած է: Առաջին շրջանն է Միւթէվելլիներու շրջանը, որոնց ձեռքն էր մասակարարութիւնը, զին դրութիւն մէն էր այն, բաց իր տեսակին մէջ հզօր եւ արզիւնաւէս:

Այս զրութիւնէն ետք կը յաջորդէ Գերազոյն Ժողովին բնտուած հոգաբարձութիւնն շրջանը, ապա՝ Յնուեա, Խորհուրդներու շրջանը: Չորրորդ շրջանը կարելի է համարել հոգաբարձութիւններու յաջորդական շրջանները:

ՄԻՒԹԵՎԵԼԼԻՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆ

Ա.

Միւթայէլ ամիրա Փիշիշեան միւրկվէլի (Երաստեառուչ կարգուելով Հիւանդանոցին, 1834ին սկսեալ վեց եօիր տարի կը վարէ այդ պաշտօնը: Այդ միջոցին Հիւանդանոցը բաւական բարեկարգ վիճակ ունեցած է:

Ճեմարանին^(*) առթիւ ծագած լիճներուն ատեն (1839—1844)-
Միքայէլ ամիրա Փիշմիշեան, նեղանալով իր մատակարարութիւնը
քննադատող ձանիկ ամիրայի վարմունքէն, կը հրաժարի Իրեն
կը յաջսրդէ նախ Դազար աղաւ յևոյ Միսաք ամիրա, որոնց մա-
տակարարութիւնը գոհացոցիչ եղած չէ ։ Պառօգասկես Պօղոս պէյ
Տատեան վերջին միւթէվլլին կ'ըլլայ Հիւանդանոցին։

Պօղոս պէյ, միւթէվլլի ընտրուելէն քիչ ետքը, իր կողմէ կը
կարգէ հինգ նազըր (հոգաբարձու), որոնք (1844—45)ին պաշտօնի
կոչուելով կը մնան մինչև 1848։ Այդ միջոցին հիւանդանոցի մէջ կը
դառնուեին 300—350 պատսպարեալ։ Հագարակութեան մէջ ամէնէն
դործօն գերը ունէր Սարգս աղա Գափամանեան, որ Պօղոս պէյի
աներորդին էր եւ միւթէվլլիի փախանորդ։

Պօղոս պէյ եւ իր հօրեղբայրը, Յովհաննէս պէյ, գլխաւոր բա-
րերարները եղած են Հիւանդանոցին, Յարութիւն Պէղնեան եւ Կա-
րապես Պալեան ամիրաներուն հետ Պօղոս պէյ 1844ին Հիւանդա-
նոցին նուիրած է իր ընտանիքին յատկացուած օրական աւագը օխա-
միսի պարէնը, որուն փոխարէնը ցարդ կը ստացուի կայս։ Կառա-
վարութենէն եւ կը ներկայացնէ ամսական 1844.2.5 զրուշ գումար
մը։ Իսկ Յովհաննէս պէյ պատճառ եղած է որ 1843 յուլիս Շկն
օրական 15 օհսու միսի եւ 1845 Ապրիլ 9ին 37ռուեկս օհսա հացի պե-
տական պարէն յատկանայ հիւանդանոցին, իւնչպէս պարզուած է
արդէն սսապողներու կենս ոգրական զիծերուն մէջ։

Պօղոս պէյի միւթէվլլիի նույն ժամանակ Հիւանդանոցը բարե-
կարդ վիճ ոկ աննեցած է։ Այդ միջոցին Տատեանները շաւ նուիրա-
տուութիւններ ըրած են Հիւանդանոցին եւ կ'ըսուի ինէ իրենց նոցաստ-
ները կը հասնէին տարեկ մն 50—50,000 դրուշի 1845—47ին ալ
Հիւանդանոցին կը կապուին նշանառուքի հասոյթները, որոնք մինչեւ
այն ատեն Պատրիարքին կը յատկացուէին։ Նայնդեւ անցագրատան
հասոյթները, 1848ին, Պօղոս պէյի հրաժարումով, վերջ կը գտնէ նաեւ
միւթէվլլիս թեան յըտնը։

(*) Ա. Փ. կշեան ճեմարանը լաւագոյն եւ բամբակոյն կրթարանն էր ազգին

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԺՈՂՈՎԵՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՃՐՁԱՆ

Բ.

1847 Մայիս 9ին, Մատթէոս Պատրիարքի ոշով ընտրուած էին Ազգային հոգեւոր և Գերագոյն ժողովներու Այս վերջինը ունէր Քսան անդամ, որոնց մէջ կը գտնուէին ժամանակին նշանաւոր ամբողջական և համարակալի պետքը: 1848էն մինչեւ 1856 ի վերջնը Գերագոյն ժողովը կառավարեց Ազգ՝ Հիւանդանոցը՝ Հոգաբարձութեանց ձեռքով:

Պօլոս Պէյի հրաժարումէն եաքը, 1858ին կազմուած առաջին հոգորարձութիւնը կը բարկուանար 14 անդամէ, որոնց մէջ ամէնչն ունելի գործօն զեր ունեցան Պիարոս Թիրեաքեան և Քրիստոսութ Պազարուեան: Այս Հոգաբարձութիւնը պաշտոնավարեց մինչեւ 1852:

Այս հոգաբարձութեան առաջին որորն կը Ալլայ Արքանոցի դրայքը վերակազմել Հիւանդանոցին մէջ, Նոյն միջոցին Սկիւտարի Շեմարանը որ 1846 Հոկտեմբեր 1ին վերաբացուած էր, զժուարաւ կը մատակարարուէր, որովհետեւ Երուսաղէմի վանքէն յատկացուած տարեկան ն զաստը զեղչուած էր, Գերագոյն ժողովը որոշեց միացնել Շեմարանը և Հիւանդանոցն զարժարանը, որով Շեմարանի մատնադարանն ու դոյքերը Ազգ՝ Հիւանդանոց փոխադրուեցան 1850 ին: Արքանոցի կրթարանը՝ Շեմարան անունով, Պօլոս Հայոց ամէնչն կարեւոր կրթական հաստատութիւնը դարձաւ այդ թուականներուն: Այս հաստատութեան յատկացաւ Երուսաղէմատան 50.000 դրամէի տարեկան նովաստը, որ վճարուած է մինչեւ 1862, թէեւ ոչ կանոնաւորապէու:

1851ին, 60.000 դրամ ծախքով, յիւարձներու յատուկ 5-6 նոր սենեակներ կը չիւուի: Նոյն տարիին Հոգաբարձութիւնը կը ձեռարկէ սորվեցնել Արքանոցի սաներուն, կօշկակարութեան և զերձակութեան արհեստները, որոնք յաջող արդիւնք չեն ունենալու

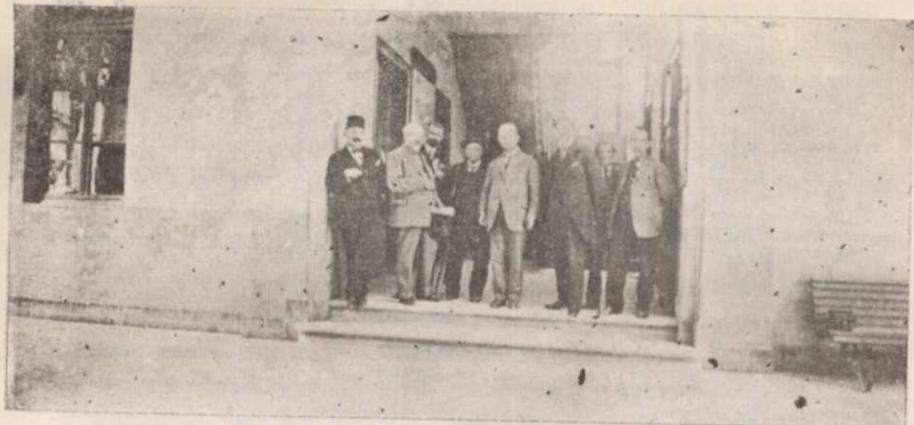
1855 ին կը բացուի չիւ անդանոցին մէջ Վարժապետանոց մըն աշուր 15-16 անձեր կրօնային գաստիարակութիւն մը կը ստանան. տարի մը յետոյ այս հաստատութիւնը կը փակուի, որովհետեւ հիւ և անդանոցին պիտունէն խանդարուած եւ 1000 ոսկիի ուարտք մը դոյացած էր.

Գերազոյն ժողովին ընտրուած այս առաջին հոգաբարձութիւնը 1852 ին պաշտօնէ զարգեցաւ եւ նոյն տարիի Ապրիլին ընտրուեցաւ նոր հոգաբարձութիւն մը, որուն Աստենապետն էր Նշան աղա Փիշ-միւնան. Այս հոգաբարձութիւնը՝ որ պաշտօնավարեց երկու տարի, ծախքերը զեղչեց եւ ջանոց հաւասարակշռել ելեւմուտքը.

1855 ի Յունվարին կազմո եցաւ նոր հոգաբարձութիւն մը ուրուն ամէնէն աղջիցիկ անգամն էր Թագուոր աղա Նշանեան. աներձագ' Փիշմիշեան Նշան աղաին Այս հոգաբարձութեան օրով երկրագործական ուս Բան գասախօսութիւն հաստատուած է հիւ անդանոցի մեմբրանի բարձրութոյն դասին մէջ, որ կը բարձրանար 40 ուս անունեմբանի բարձրութոյն յանձնուած էր Յակոբ Էֆ. Ամասեանի զէ. Այս գասախօսութիւնը յանձնուած էր Յակոբ Էֆ. Պատուանի որ միւնիոյն ատեն ընդհանուր անօրէն էր վարժարանին. Դասախոսութիւնը առ անդանոցին առ գործնական էր միւնկամայն. Կարտարեան ամիրա Պալեան 4000 ոսկիի չափ նպաստեց այս միջոցին Ա. Պա- չիւ անդանոցի վարժարանին, աղջին մէջ երկրագործութեան ուսումնի ծաւալելու ջերմ վաստիաբով կը կու տարի միւնի կարելի եղաւ այս գասախօսութիւնները չարունակել տալ, եւ նիւթական միջոցներու չպայութիւնը վերջ առ առ անդանոցին.

1855 ին Միւանդանոցին վեճովկը շատ իւեղձ էր. սասոր պատճան էր Արքմի պառերատթին հետեւանքով ուսեւաններուն սղութիւնը. Հոգաբարձուներուն մէծ մասը հրաժարած էր Անոնց մէկը՝ Հայրապետ Սատոննեան, Վանեցի վաճառական մը, մինակ մատակարարեց հիւ անդանոցը.

1856 ին կարմուի նոր հոգաբարձութիւն մը, որ բառական բարձրակարգ մատակարարութիւն մը կ'ունինայ. Տատեան Յովհաննէս և Պաղու Պէյերը, ինչպէս նաեւ Վարագուտ ամիրա Պալեան, նիւթական կարեւ որ նոր իւստուութիւններ կ'ընեն այս հոգաբարձութեան օրով.

**Տեղական շենքին մասելիք՝ Խոզաբարձութեան անդամներ
և իրանականից պաշտօնեաներ**

Հոզաբարձու Տօրթ. Եազաւպեան

Տնուէն Պ. Պետրոս Կարապետեան

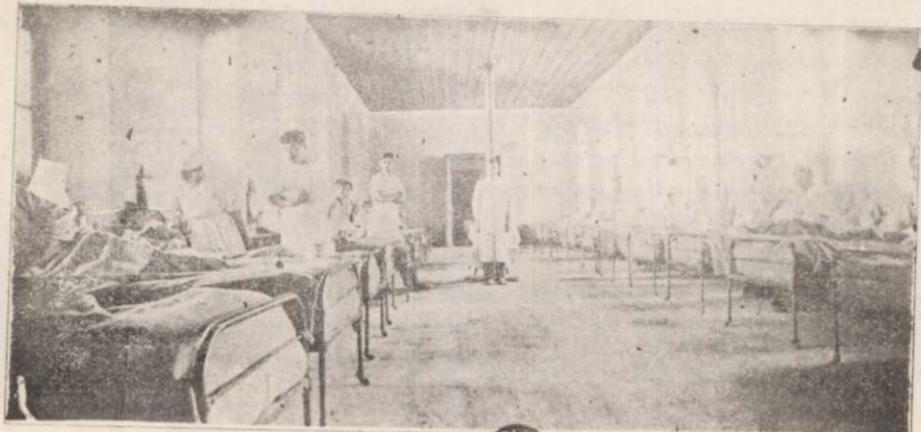
» Երուանդ Եռլուուֆեան

Դիրանապետ Պ. Արքահամ Պօտիկեան

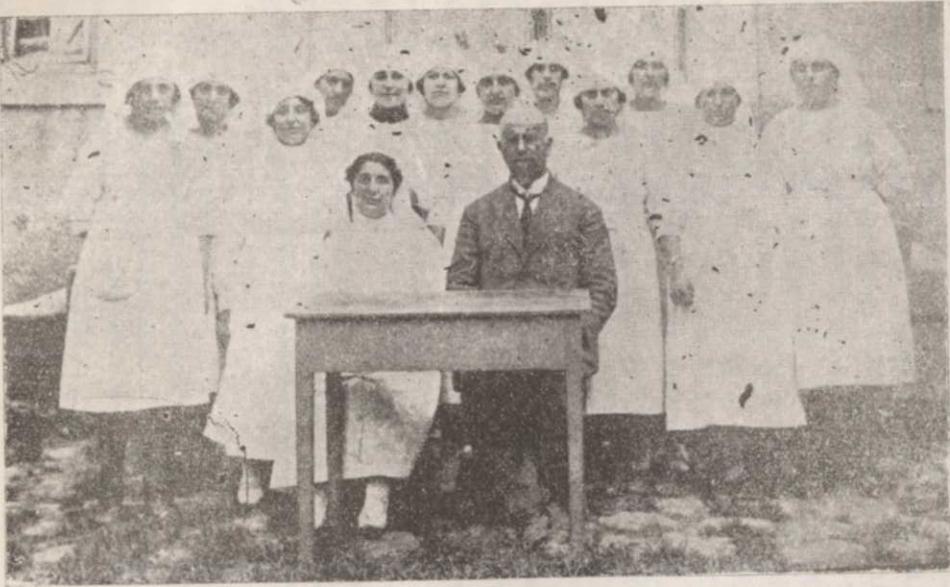
» Մարթէն Յակոբեան

Փ. Իս-Դիրանապետ Պ. Պարոնեան

Տօրթ. Շահպաղ

Հաստատութեան արանց հիւանդարանը

Ազգ. հիւանդանոցի Հայ Կամիր Խաչի հիւանդապահութիները իրենց շէքին
հւ սիօրէնին հետ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՃՐՁԱՆ

Գ.

Ազգին Տաճ Պատմութեան երրորդ շրջանը կը սկսի Տնտեսական Խորհուրդներու մասակարարութեան օրէն, 1856 ի վերջերը Հիւանդանոցի մատակարարութիւնը կը յանձնուի նոյն տարին կազմուած Տնտեսական Խորհուրդին, որ Հիւանդանոցի մնառուկին վրայ ծանրացած կողույթ չափ պարուքը կը վճարէ հանդանակութեամբ, եւ 1859ին պաշտօնի կը կոչուի նոր Տնտեսական Խորհուրդ մը, որ կը պաշտօնավարէ մինչեւ Մարտ 1860. Այդ երեք տարուան միջոցին (1856-1859) մասնաւոր իմամք կը տարուէր ձեմարանին:

1858-19ին Հիւանդանոցի յարակից Ս. Յակոբայ վանդին մէջ կը բացուէր նաեւ Ժառանգաւորաց վարժարան մը, որուն նպատակն էր վարդագետներ հասցնել, եւ որ 1860ին ֆակուլտետ։ Այս ասիժեւ Ս. Յակոբայ եկեղեցին նորոգուեցաւ, գիշերօմիկ վարժարանի յաստ կ մասներ շինուեցան, եւ հիւանդանոցի մէջ նորոգութիւններ տեղի ունեցան 180,000 դրամի չափ ծախքով, զոր նուիրեց Կարապետ ամիրա Պայեան եւ Պոլոս Պէջ Տատեան։

Թէ եւ գլուցական պէտքերուն հագ կը տարուէր քիչ շատ, սակայն Հիւանդանոցին ներքին վիճակը գոհացուցիչ չէր՝ Մանաւանդ 1859ին վերջերը եւ 1860ի սկիզբները թէ՛ լրադիրներու միջոցաւ զանգատ կը յայտնուէր Հիւանդանոցի մատակարարութեան գէմ Պատապարեալներու թիւը հասած էր 700ի. արտասովոր ծախքեր տեղի կ'ունենային եւ հիւանդանոցը պարագի տակ կը մնար։

Կերագոյն Ժառովը, 1860 ի Մարտին, պարմաւելով Տնտեսական Խորհուրդը, լիազոր մարմին մը կը կարգէր հիւանդանոցին վիճակը քննելու եւ բարեկարգութիւններ գործադրելու պաշտօնով, կը կարգէր առժամանակեայ յանձնաժողով մըն ալ՝ Հիւանդանոցի մատակարարութեան համար Երկու ամիս յիտոյ, Մայիս 24ին,

կ'ընարուէր առժամեայ Քաղաքական Ժողով մը, որուն առևնապետան էր Մկրտիչ էֆ. Ազաթօն, այդ առժամեայ Քաղաքական Ժողովին՝ նոյն տարուան Օգոստ. Զիին յաջորդեց օրինական առաջին Քաղաքական Ժողովը, Գրիգոր էֆ, Մարկոսեանի առևնապետառթեամբ: Այս երկու ժողովներն ալ Հիւանդանոցին համար ընտրեցին Հոգաբարձութիւններ, բայց ոչ ոք ուղեց պաշտօն ընդունիլ:

Առժամեայ յանձնաժողովին մատակարարութիւնը տեւեց ինը ամիս (Մարտէն Նոյեմբեր 1860), Այդ միջոցին Հիւանդանոցի վիճակը խղճալի էր: Յունվար ամսէն ի վեր պաշտօնեաներուն ամսական չէր վճարուած, հազիւ օրական հացի ապահովութիւն կարպարէնի, վառելիքի, հագուստի պէտքերը բախտին ձգուած էին:

ԱԶԳԻՆ ՏՈՒՆԸ ՍԱՀՄԱՆԴՐԱԿԱՆ

Շ Ր Ջ Ա Ն Ի Ն

1860ին ընդունուեցաւ սահմանադրութիւնն մը, որ երեք տարի յետոյ յանդեցաւ տարբեր բարելաւումներու, Այս ուղղութեամբ կազմուեցան մեր Ազգ. ու Քաղաք. ժողովները, որոնց հեղինակութիւնն հետ կապ ունէր Ազգին Տունը:

Ազգային հոգաբարձուներու թիւը 1860ի սահմանադրութիւնը հօթն անդամ կը նշանակէր անոր, մինչ 1863ի սահմանադրութիւնը կը բարձրացնէր զայն իննի, քանի որ մատակարարական կնճռուառաթիւններ կային: Ազգին Տունը այսպէս սահմանադրութեան անմիջական ազգեցութեան ենթարկուեցաւ: 1860ի սահմանադրութեան տրամադրութեան համեմատ հոգաբարձութեան ընտրութիւնը Տնտեսական Խորհուրդին կողմէ պիտի կատարուէր, մինչ 1863ի սահմանադրութեամբ ուղղակի Քաղաք. Ժողովը կ'ընտրէր զայն: Այսպէս վեց Հիւանդանոցի վարիչ մարմնոյն կ'ընծայուէր մեծ կարեւորութիւն մը Սահմանադրութիւնը Ազգին Տունը չի գտաւ այնպէս ինչպէս որ պէտք էր, գդբաղդ ժամանակի մը զիսկեցաւ ան: Խնամքի գէշ

եղանակները տեղի տուած էին բուռն քննատութիւններու ։ Յոտի զրութեամբ խիստ պատիճներ կը սահմանու էին անդգաստներու եւ խելագարներու, բացորոշ կ'երեւէր թէ, այն ատենի Ազգին Տունը իր մէջ կը պարունակէր մասնաւոր զԿաստարան մը քան թէ զիտական հիմքերու վրայ հիւանդարան մը թժշկական գործին մզում տալու համար, 1860ի եւ թէ 1863ի սահմանադրութիւններու արամադրութեան համեմատ հոգարարձութեան մէջ երկու բժիշկ անդամ կը կարգուէին, Դերագոյն Ժողովի որդունէոթեան չրջանին՝ թէ Տնտեսականի եւ թէ Հոգաբարձութեան մէջ բժիշկներ չեն եղած, այս տեսակէտով խնամքի պակաս մը կար, ընդհանուր շէնքը կը մնար ողջապահիկ պայմաններու հակառակ զրութեան մէջ, Այս պէս վաթօռնական թուականը ախուր թուական մը եղաւ ։ Հիս ևանդանոցին մէջ կասուցուած ձեմարանը աեղի տուաւ բուռն նագատութիւններու ։ Հիւանդանոցի մէջ հրատարակուող Սէր թերթի մէջ, յայտնի հայտդէտ Մատաթիա Գարագաշեան կը ստորագրէր յօդուած մը, ցոյց աալով վէրքն ու դարմանը, Այս տմէնը յուսաբեկում մը առաջ բերաւ Ազգին մէջ։

Քիչ յեաոյ Նկարագիր Ս. Փրկչի Սզգային Հիւանդանոցի անունով հրատարակուած տետրակի մը մէջ ազդու կերպով կը պարզուէին Սէրի ակնարկածները, իբրեւ հետեւանք յոոի մատակարարութեան։

Վերջապէս Սահմանադրական առաջին հոգարարձութիւնը կը կազմուէր հետեւեալներէ։

Աստուածատոր Զունդ
Տքի. Գրիգոր Մողեան
Տքթ. Միքայէլ Խօրասանձեան
Թագւոր Գարմիշօղեան
Ղուկաս Հիւեան
Յակոբան Թուրշունեան
Սարգիս Համամճըլպաշեան

Այս սահմանադրական Հոգարարձութեան ատենապետը եւ ամէնէն աւելի որդօն անդամը եղաւ Պ. Զունդ։

Հիւեան Ղուկաս աղայի հետ զրծակցեւով, Սահմանադրական հոգարարձութիւնը ևօթը ամսու չափ պաշտօնավարելով ըստ կարի բարեկարգութիւններ ըրաւ, Խնայութեան եռանդէ մզուած՝ պաշտօնեաններու փոփոխութիւններ եւ զեղչումներ եղան, հաւանական զեղծումներու առաջքն առնելու համար հակողութիւնը խստացաւ,

Գրեթէ գաւառացի պանդուխտներու համար շինուած Ետք Գուլէի Հիւանդանոցը որ Խտքերս Պոլսեցիներուն եւս բաշխեց իր գթութեան չնորհները, սահմանադրական հոգաբարձութեան օրով աւելի լայնօրէն բացաւ իր գուռները Հոգաբարձութիւնը հարկ եղած բարեկարդութիւնները ընելով կոչ ուզեց բալոր այն պահպուխներուն որոնք խաներու եւ իջնեւաններու անկիւնները հիւանդակախ կը մնային: Սրասուուչ կոչ մըն էր ուրիշ շուտով պիտի օդառուէին գաւառացի զարիբները: Սահմանադրական հոգաբարձութիւնը արմատական փոփոխութիւնները ըրաւ նաև ճեմարանին մէջ: Բայց որքան ալ որ ջանքեր ըլլային, նիւթական անձեռութիւնը կը մտահոգէր զարիշ մարմինը: Այս հոգաբարձութեան օրով, Պարփարքարանը նշանառութի հոսոյթի կէսը գրաւեց, Երուսաղէմայ հասոյթէն առնուած նպաստն ալ զազրեցաւ: Մոմարանը քայքայման վիճակի մէջ էր Թազային եկեղեցիները չէին վճարեր իրենց պարտքը: Մոմարանի զրամագլխէն ալ ստէպ փոխառութիւններ կ'ըլլային Հիւանդանոցի կամ Պատրիարքարանի համար: Հիւանդանոցին ապարանը, տարեկան 12 000 զրուցի վարձու արուեցաւ, որով ազգային հրատարակութիւնները առանց շահու պիտի տպաւէին: Այս օրինակ հրատարակութիւններաւ տակ Ազգային Տպարան մակղիբը կ'երեւար:

Սահմանադրական հոգաբարձութիւնը հակառակ իր գնահատելի աշխատութեան եւ զժուարւեթեան, յաճախ քննադադառութեաննապարկայ զայլաւ հայ մամուլի մէջ: Վաթունականի թուականի հոգաբարձութեան խիստ զնահատելի մէկ զործն եղաւ հայ երեւելի տիկիններէ կազմել ուժեղ խնամակալութիւն մը, որ ինչպէս կը վկայէ պատմութիւնը, նախախնամութիւն մը եղաւ զթութեան յարկին համար - . Սաորեւ կը հրատարակահնք այդ ցուցակը: —

Տիկնայք՝

Ազատի Բ. Եռևսութեան

Աննիձա Ճանըմեան

Գայիիանէ Ասլանեան

Էպրու Գ. Երամեան

Էֆթիկ Գ. Սինանեան

Թագուհի Մագսուտեան

Իսկուհի Գաբրիէլեան

Իսկուհի Երկանեան

Իսկուհի Պ. Տէմիրճիպաշեան

Լուսիկ Մ. Մարգարեան

Հսիիսիմէ Նէվրուզեան

Մարիձա Եազսւպեան

Նէվզուհուր Խօրասանճեան

Նեքտար Վ. Միսաքեան

Առիկի Յ. Նորասունկեան

Սրբուհի Մուպահեանճեան

Տիրուհի Միսաքեան

Տիրուհի Մ. Փափազեան

Սահմանադրութեան հոգաբարձութեան օրով պարագայ մըն էր այս կարգի տիկնանց արտասովոր խնամակալութեան կազմութիւնը Շշմարիտ մայորեր եւ քոյրեր էին անոնք, որ պահապան հրեշտակ-ներու պէս մուտք գործեցին Ազգին Տունէն ներս, ուր գտան ան-միջական պէտքերու մեծ պակաս Անոնք իմացած էին թէ Անդլիոյ Վիքթորիա թագուհին, Խրիմի վիրաւոր եւ հիւանդացած անգլիացի զօրականներուն համար վիրակապեր կարած է, անմիջապէս հետեւեցան այս բարձր օրինակին, իրենց ծախսով եւ իրենց ձեռքերով կարելով զգեստներ եւ ճերմակեղէններ չիւանդանոցը տիկնանց ջանքերով օժտուեցաւ զգեստեղէնի եւ ճերմակեղէնի տեսակէտով Տիկնանց ինամակալութիւնը տեւեց 1865—66: Անդամուհիները ի-րենց մէջ ամէն տարի 30—40000 զրուշի չափ գումար մը հաւաքելով կը յատկացնէ ճերմակեղէնի Հոգաբարձութեան լուծումէն յետոյ, յուի մատակարութեան տիսուր պատկերին ի տես խնամակալուհիք վհատած՝ զործէ քաշունցան Նմանապէս երեւելի անձանաւորութիւններ անտարբեր վկացին, երբ տեսան թէ հիւանդանոցի վարչական ղեկը անհաճոյ մարդոյ ձեռքն էր:

Բայց ինչ որ այ բլլայ, սահմանադրական առաջին Տնտեսական, եմտական խորհրդոց եւ հոգաբարձուներու ջանքերը գնահատուեցան Ազգ. Վարչութենէն եւ Յովհաննէս պէյ առաջարկեց մէկ մէկ պատույ չքաղրամով (միտոայ) զարդարել Խորհրդականներու եւ հոգաբարձուներու կուրծքը Սահմանադրական առաջին հոգաբարձութիւնն էր որ առաջին անգամ հրատարակեց Տեղեկագիր մը որ գրեց Պ. Զունդի Սահմանադրական հոգաբարձութեան հրաժարումէն յետոյ հիւանդանոցը մանուկացաւ անիշխանութեան: Ապա կտղմուեցաւ օգնական ընկերութիւն մը, որ պիտի մատակարէր հիւանդանոցը եւ անա Խաւարեալի եւ Լուսաւորեալք պայքարները ազգեցին այս ընկերութեան վրայ: Մասիս կը քննադատէր թէ անդամները հակասահմանադրական են: Այսպիսի հրապարակում մը յոտի տպաւորութիւն գործելով օգնութիւնը կասեցաւ, թաղերու մէջ մերժուեցան Օդնական Ընկերութեան տոմսակները, աս նշանակալից ողիով թէ. «Լաւագոյն է որ հիւանդանոցի խղճալիք անօթութենէ մեռնին քան ուտեն հակասահմանադրական հաց»:

Կարապետ Փանոսեան, Մանգումէի էֆեարի ժողովրդական խմբագիրը, նոյն ատենին հրապարակագրական ազգեցութեան գա-գաթնակէտը կը գտնուէր, եւ յաճախ հիւանդանոցի խեղճութիւններուն եւ զեղծումներուն դէմ կ'որուար, վերջապէս իբրեւ լիազօր կը կարգուէր:

Մինչ այս մինչ այն Սենեքերիմ Մանուկեան հոգաբարձութեան արդիւնաւէտ շրջանը կուղայ Սինեքերիմ Մանուկեան ազգային շրջանակին մէջ անմոռանալի ծառայութիւններ մատուցած է, Ազգ. Հիւանդանոցի երեք անդամ տագնապալի շրջաններուն պաշտօն վարելով, Նախագէս՝ Գերագոյն Ժողովի կողմէ հոգաբարձութիւն մը կ'ունենայ Խրիմի պատերազմին տագնապարով օրերուն 1967 Զատկի մօտերը հիւանդանոցի պապսպարեալները անօթի կը մնան զիշեր մը եւ հոգաբարձութիւնը կ'իյնայ Սինեքերիմ Մանուկեան քանի մը ընկերներով պաշտօնի կը կոչուի.

Ժամանակ անցնելով Ներսէս Պատրիարքի կողմէ մասնաւորապէս ընտրուած հոգաբարձութեան շրջանը կուղայ Միքայէլ Յակոբեանի, Տիգրան Կիւմիւշկէրտանի եւ Սերովիք Կիւլպէնկեանի արդիւնաւէտ շրջանն է:

1886 փետր. 10/ն հոգաբարձութեան գործունեայ անգտամներէն Սերովիք Կիւլպէնկեան կը վախճանէր եւ կը թաղուէր Հիւանդանոցի մէջ, եւ իր որդին՝ Պատրիկ Կիւլպէնկեան կ'անդամակցէր հոգաբարձութեան:

ՎԵՐՍԵՒՆՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

Այս Հոգաբարձութեան օրով Տօֆր. Վ. Օրմանեան ընդարձակ ժեղեկագիրի մը մէջ կը զգացնէր հիւանդանոցի վերաշինութեան պետքը Հաստատութիւնը տարիներու ընթացքին հետզինեկ խարխուշ վիճակ մը սացած էր եւ մասնակի նորոգութիւնները անօգուտ կը դառնային: Տօֆր. Լաղուակեան, վերցերս մեկ ժամի առիթներով իր դրած բռնախօսութիւններուն մէջ նկարագրեց քե հիւանդանոցի այդ հին փայտաշեն շենքերը, որին հակառողական են եւ ինչ մեծ անյարմարութիւններ կը ներկայացնէին: Տարիներու ընթացքին այդ փայտաշեն խարխուշ շենքը այլեւս հիւանդանոց կոչուելու ո եւ և յարմարութիւն չուներ: Սակայն նոր եւ բարուկիր շինութիւնը 30,000 ուկիի պետք մը կը ներկայացնէր եւ

Միայէլ Յակոբեանի հոգարարանութիւնը կոչուած էր զուխ հանելու ազգին համար կարեւոր այս զործը:

Հոգարանութիւնը, որ 1887ի սկզբն աղ վերահաստատուած էր իր պաշտօնին մէջ՝ երրորդ անգամ 1888 օգոստոսին սկսած և հիւանդանոցի վերաշինութիւնը որ արտօնուած էր Կայս. հրամանով (իրատ.՝ Յատակագծին համեմատ 1257 բառակուսի մէրդի վրայ պիտի կառուցուեկին հիւանդանոցի եւ իր յարակից մասերուն նոր շենքերը՝ 1888 Օգոստոսին ձևանարկուած և այս շինութեամ որուն հոգը սահմանած է Միայէլ էֆ. Յակոբեանի ատենապետած Շինութեամ համանաժողովը՝ Միայէլ էֆ. Յակոբեանի զատ. որ միանգաւաճյան Գանձապետն իր Յանձնաժողովին, ամենին զործօն անդամներն էին Վահակ. Արքի Ունական եւ Մկրտիչ էֆ. Յարենեան, որոնի մինչեւ վերջը յի զործակցեամ իրենց պաշտօնակցին. Շինութիւնը պիտի բաղկանար երեք քեւերով, 5257 բառակուսի մէրդի վրայ, սակայն զործադրութեամ մէջ աւելի ընդառաջանացաւ:

1889—1891 տարիներուն ծրագրուած շինութիւններն նեշեւազներուն բացումը կատարեած հետզինէք.

1. Առաջին թիւ՝ այն որ մնօ բակին ճակարը կը գրաւէ.
2. Երկրորդ թիւ՝ որ կը զնո՞ւի մնօ բակին հարաւային կողմին:

Յ Լուսացարանը եւ բաղնիքը, որոնց վրայի յարկը հաստատուած է հանդերձարանը եւ ուր վերջիր զետեղուեցաւ Գարամանեամ եփենիի նույրած հականեխիչ շեռոցը (կրիւլ).

4. Խոհնանոցը՝ որ հաստատութեամ ամենէն կատարեալ մասերն մէկը կը ներկայացնէ:

Ս.մէնն աւելի նուրբ եւ բազմածախս մասը հիւանդարանն էր որ յետազուած էր. Դրամական անձկութեամ համար յանձնաժողովը սիսպուեցաւ զործը կիսաւարտ բողով. Եւ ամա երկրաշարժը տեղի ունեցաւ. Վիայէլ Յակոբեան կրցաւ միայն կարեւոր համարուած նորոգութիւններն ընել եւ կառուցանել իր յաւելուած կամ յարակից մասը առաջին թիւին. ապուշարանը.

1899 ին Յակոբեան էֆ. յաջողեցաւ վերսկսիլ ընդհատուած աշխատութիւնը եւ ձեռնարկել պաշտօնատուն եւ հրաբանոց մասին շինութեան, որ 1900 ին աւարտեցաւ. Այս շինութեամ աւարտումն յետոյ Միայէլ էֆ. Յակոբեան յանձնաժողովին տեղեկագիրը տաղով զործէ բաշուեցաւ. Դեղարանը եւ մատուոր դեռ յի կառուցուած. 1891 Դեկտ. Զին վերակազմուեցաւ նոր հուերարանութիւն մը, հետևեալներք

Պ. Պ. Միհայկ Յակոբեան
Բարսեղ Ստանվոզեան
Տօֆք. Յակոբ Պէլեան
Պատրիկ Կիշպէմիկեան

Արիկ Ռւճճեան
Աշխան Խօսասանճեան
Յովհ. Թափիսկեան
Մարգիս Թաշճեան

Արիկ Ռւճճեան հրաժարած ըլլալով, իրեն յացրդեց Յարութիւն և Մուսիմեան. Այս հոգաբարձութեան պաշտօնավարութեան միջոցին և որ, 1892 Օգոստ. 31ին, Պետական պարեմի նըպասր բարձրացած է օրական 2,30 օնս հացին 400 օնս հացի եւ 30 օնս միսկն 60 օնս միսին:

Այս հոգաբարձութիւնը հետզիւեկ հրաժարելով Պր. Արգիս Թաշճեան 1894 Մայիսին մինչեւ 1895 Յովիարի վերջը առանձին պատօնավարած է. Այս միջոցին հասոյրի երկու նոր աղբիւրներ մտածուած են եւ բաւական զոհացուցիչ արդիւմբ ունեցած: Առաջինն է Հիւանդանոցի օգիսին վաճառուած սիկառի բարձրը, որ 1894 էաւ մինչեւ 1898 ի վերջը արտադրած է 250,600 դրուշ 30 միարայ, ծաղկեապակի եղած նույրատուութիւնները, որոնք, 1894 էաւ մինչեւ այսօր այս հասոյրը կը շարունակուի թեւ ոչ առցիւին չափ արդիւնաւորչ:

1894ին կազմուեցաւ Տիկնանց նոր հնամակալութիւն մը, որ 1895ին կազմուած Տիկնանց արտասովուր խնամակալութեանց օրինակին հետեւելով՝ փուրաց խսկոյն նոր ներմակելուներ պատրաստել Հիւանդանոցի պատսպարեալիւրուն համար. 1895 Փետրուարին ընթառուեցաւ նոր Հոգաբարձութիւն մը, որ երկու տարի պաշտօնավարեց Մանուկ Արգրեանի ատենապետութեամբ, Պրիզոր Աղիանապեանի Տիգրան Մանուկեանի, Գրիգոր Լովրեանի եւ այլոց անդամակցութեամբ: Այս հոգաբարձութեան օրով Կիշպէմիկեան եղբայրները, իրենց վաղանենի եղրօն՝ Յովհաննես Կիւլպակնեանի յիշատակին՝ 500 Օսմ. ոսկի նույրեցին եւ Ս. Յակոբայ վաճիր նորոգուելով, որբանոցի տղաքը նոն փոխադրուեցան, որովհետեւ հիւանդանոցի շենքը շատ անձուկ կուզար աննաց: 1897ի սկզբները որոշուեցաւ մեյ մեկ գանձանակ պահել բարեկեցիկ տուներու մեջ, յօդու Ազգ. հիւանձանոցի, Ազգ. Վարչութենեն վաւերացուելով. Յաւաշի և որ այս շատ օգտակար դրութիւնը շարունակութիւն չունեցաւ:

1897ի Յունիվարին Հիւանդանոցի հոգաբարձութեան անդամներն ունանեցին հրաժարած եւ վախճանած էին, անմիջապէս վերակազմուեցաւ Հոգաբարձութիւնը զործու անդամներով, Պր. Տիգրան Մանուկեանի ատենապետութեամբ: Այս ատեն Պետական պարեմը

զեղունցաւ: 1897ի հոգաբարձորինը նոյն տարիի Հոկտեմբեր
21ին հրամարած ըլլալով, Ազգ. Վարչութիւնը խնդիր կազմեց
հոգաբարձորիններ, որոնց անդամները հրաժարեցան առանց
պաշտօն ընդունելու: Վերջապէս Վարչական Յանձնաժողովը մը
առժամանակ ստանձնեց հիւանդանոցի հոգը, իշխան էք. Չայեանի
տեսնապետութեամբ: Այս Վարչական Յանձնաժողովին օրով և որ
Պատրիարքարանը դիմումներ ըրաւ պատկանեալ Իշխանութեան
հիւանդանոցի հացը եւ միսի Պետական պարհենին յաւելման հա-
մար: 1898 Օգոստ. 4ին, երբ ընտրուեցաւ նոր հոգաբարձորին մը
Պատրիկ Կիւլպիկեանին տեսնապետութեամբ, Գրիգոր Աղե-
նասեանի, Տիգրան Մանուկեանի, Գրիգոր Լվուկեանի, Յակոբ
Մրամազյանի անդամակցութեամբ, բարերախտարար Պետական
պարհենը բարցրացաւ զգացի համեմատութեամբ: 340 օխա հացը
600 օխա հացի եւ 51 օխա միսը 150 օխայի բարձրացաւ: Այս
Հոգաբարձորինը կազմեց նաև Տիկնանց խնամակալութիւն մը,
զործօն անդամունիսներով, որ հասութաբեր նուազահանդիս մը
սարեց: Խնամակալունիսները մտադիր եղան տարեկան հասութաբեր
նուազահանդիսներ սարեց: Պատրիկ Կիւլպիկեանի տեսնապետած
հոգաբարձորինը Որբանցի մէջ կարգ մը շինութիւններու
ձեռնարկեց, ինչպէս զանազան արևեստաններ՝ որոնց շինու-
թիւնը անձնութեաբար կատարեց Ազգային ժողովրդական ծանօթ
հաւաքարապէտ Գրիգոր Մելիքոսեան, որուն ծախին մէկ մասը
հոգացուեցաւ Զունդի կտակած 2500 ֆրանֆի զաւարով: Այս հո-
գաբարձորինը կարեւոր շինութիւններ ըրաւ նաև հիւանդանու-
ցին մէջ, զանազան յարկութամիսներ աւելցնելով: Հոգաբարձոր-
ինը կատարած է նաև ուրիշ կարեւոր շինութիւն մը, որուն
պէտք երկար տեսնե ի վեր զգացի եղած եր Հիւանդանոցին մէջ:
1860ի տեսները Այլատեան Սովորաններ աղա մէկ մասուրա եւ
Փափազեան Միրիման ամերայ կէս մասուրա անուշ շուր յատկա-
ցուցած էին հիւանդանոցին: Այդ շուրէնց ցարդ չէր օգտուեր հի-
ւանդանոցը, որովհետեւ ճամբարներու շինութիւնը կարեցի չէր
եղած յաջողցնել սկիզբէն ի վեր: Պատրիկ Կիւլպիկեանի հոգա-
բարձորինը Յարութիւն Ալյանսեանի աջակցութեամբ վերջապէս
կրցաւ յաջողցնել այդ զործը: 130 մէր երկորութեամբ երկար
խողովակներ շինել եւ զետեղել տաղով, այնպէս որ այսօր հիւան-
դանոցը անուշ շուրի առաւելութիւններ կը վայելի: նմանապէս
ուղարկի սենեակներ, տափ եւ պաղ շուրի ծորակներ, հաստատեց, հաս-
տառուեցաւ նաև թէլքֆոն:

Այս բոլոր շինութիւնները կատարուած են 1300 ուկիով,
հանգանակութեամբ, ժապավինեալ տուարի մը միջոցաւ

Ծենքերու և շինարարներու նույրուած այս ամփոփոյին մէջ
կ'արժէ յիշատակել Յարութիւն էֆ. Ասղանեանը, որ իր զուրգու-
րանին առարկայ ըրած էր Հիւանդանոցը, իր ծախով շինել տուած
էր երկարեայ ցաւերաց ինչպէս նաև խոհանոցի կազմոծին մէկ
մասը, եւրոպական դրութեամբ :

ՆՈՐ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԺՇկապետ Տօքթ. Եաղուակեանի հրատարակուած տեղեկագրէն
տեղեկանալով, գիտական ոգիի համաձայն հիւանդարաններ կը պակ-
սէին Քարուկիր մեծակառոյց հիւանդարանները, որոնք Միքայէլ
Յակոբեանի օրով կերտառած էին՝ համապատասխան չէին պահան-
ջուած զիտական դրութեանն Յակոբեաններ, կիւլպէնկեաններ և
Ռւնճեաններ, իրենց անոնքը յաւերմացուցին նորակերտ հիւանդա-
րաններու կառուցում՝ պրոնք լիսլին գոհացում առուին պահանջ-
քին: Մեծանուն բժիշկ Տօքթ. Խօրասաննեան ստանձնեց գեղարանի
շինութիւնը, ինչպէս Թահմապունեան՝ իր եղբօր յիշա-
տակին կառոյց նորակերտ և քարուկիր եկեղեցին: Հետզհետէ եկան
նոր շինարարներ, ինչպէս Յակոր Գարամանեան, Սարգիսօֆ և
Արխանեան, որոնք ստանձնեցին զանազան շինութիւններ: Սոսաջինը
կառոյց հականեխտական ջեռոց (Էմիւլ), որուն լուացարանին մէջ
զետեղումը՝ 1000 ոսկկի գնման և զետեղման ծախքով՝ 1906 ին
աւարտեցաւ: Մասիքն մէկ մասը հոգաց հոգարձութիւնը: Սար-
գիսօֆ շինեց հոգետունը և Արխանեան՝ հացի փուռը:

Հիւանդանոցի երբեմնի փայտաշէն չէնքերէն այլեւս ո եւ է
հետք չէր մնացած: Ամէնուն տեղ հետզհետէ կը բարձրանային նոր
յարկեր և Պէզնեան ամիրայի կառուցած այս հաստատութիւնը
նոր կերպարափոխութիւն մը ստացած էր: Հիւանդանոցը այցելու-
նզրը կը մեկնէին գոհ տպաւորութեան տակ, իսկ արտասահմանէն
Պայխ գալով հան այցելողները, կը գտնէին հիւանդանոց Պոլահայու-
թեան պատուաբեր վիճակի մէջ: Բժշկական մարմինը իր առողջա-
պահական և բժշկական մեթոդները աւելի դիւրաւ կը կիրարկէր
և հիւանդանոցի ընդարձակ և օգուէտ յարկերուն մէջ, հիւանդ-
ները կատարեալ հանգատութիւն կը գտնէին: Սակայն հիւանդանոցը

տակաւին իր պակասները ուներ, ինչպէս բէօթկէնեան ճառագայթներու զետեղումը, ելեքտրական դարմանումի սրահի պակասութիւնը, յիմաններու յատուկ ուրոյն տարկի մը շինութիւնը որոնք անհրաժեշտութիւններ էին կատարելած ործուած հաս ոտտութեան մը համար

Արդի Հոգաբարձութիւնը այս բարենորոգաւ մները ունի աչքի առջեւ եւ կը սպասէ բարերար նուիրատուներու, որպէս զի անոնք առիթ ստեղծեն իրենց անունը յաւերժացնելու Գթութեան յարկին տակ:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐ

Հիւանդանոցի համար աղետալի շրջան մը եղաւ 1915 սկսող շրջանի Այս թուականէն մինչեւ զինադադարի օրը, երեք տարի տևողութեամբ, խիստ տագնաւողալի շրջան մը բոլորեց Պէտք է յիշատակել որ գանուեցան այդ շրջանին, հոգաբարձութեան պաշտօնը ստանձնող անձնուեր անձեր, որոնք ամէն գժուարութեան կուրծք տալով շարունակեցին իրենց պաշտօնը, հաց եւ դարման հայթայթելու համար ազգին չքաւոր մէկ գասակարգին

Հիւանդանոցին նորակերտ երկու կարեւոր յարկերը գրաւուած էին արգէն թուրք զինուորներէն, որոնք յետոյ մեծամեծ զոհողութիւններով հազիւ կրցան ծառայել իրեւ հիւանդաբանու Հիւանդանոցը շարունակ ենթակայ էր զինուորութենէ փախտականներ վինտուելու պատուակին տակ քաջաքական խուզարկութիւններու, պատշտօնեաններէ մեծագոյն մասը զինուորագրուած եւ աքսորուած էր, մեացորդ անձերով հազիւ կարելի կ'ըլլար օրը օրին մատակարարել հիւանդանոցը ծանր գժուարութիւններու տակ, Զինուորական իշխանութիւնը աժան զինով նպարեղէններ կուտար հիւանդանոցին, բայց ամրոցը պէտքը չէր լրացնէր շատ անհրաժեշտ առարկաններու պէտք կար, եւ հոգաբարձութիւնը իւր ովանն կը ջանար լրացնել այդ պէտքը:

Երբ զինադադարը կնքուեցաւ, հիւանդանոցի նիւթական վիճակը զգալի բարեփոխութիւն մը չկրցաւ կրել, որովհետեւ ազգը գանուեցաւ աննախնիթաց եւ անօրինակ երեւոյթներու առջեւ:

Բազմաթիւ որբեր եւ տարագիրներ խռովեցին Պոյիս, եւ ազգին նպասաններն ու օգնութիւնները չէին բաւեր հօգալու զանոնք, Հիւանդանոցը դարձեալ անձկութեան մասնուեցաւ, մինչեւ որ Հայ կարմիր Խաչը ստանձնեց Հիւանդանոցի հոգը եւ Տօքթ. Զիլինկիրեանի զինուարութեամբ կազմուած հոգաբարձութիւնը առիթ ունեցաւ, հիւանդանոցի բարենորոգումներով զբաղելու:

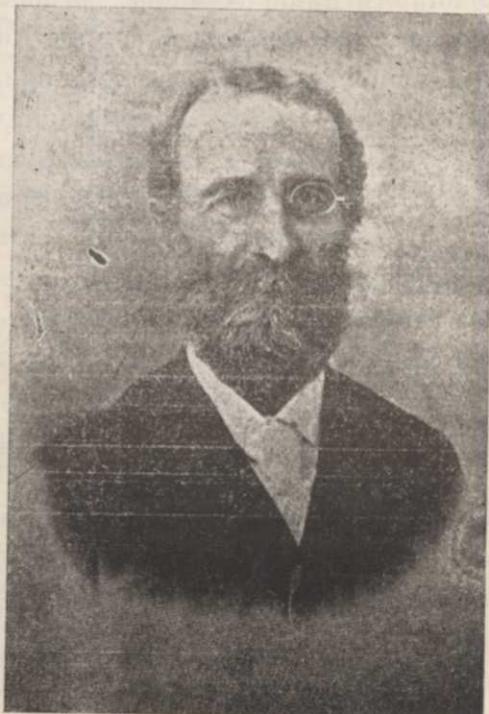
ՎԵՐԶԱՐԱՆ

Արդի Հոգաբարձութիւնը կազմուած՝ 1921 Փետր.ի
սկիզբը, Հայ Կարմիր Խաչի կողմէ, ամէն ջանք ի զործ
կը դնէ հիւանդանոցի պահաները լրացնելու համար, եւ
կարն պահօնավարութեան ունեցած է միփ-
թարութիւնը ազգին տառապող եւ այժաս զաւակներուն
կարելի եղած չափով օգտակար հանդիսանալու, ուսկայն
հիւանդանոցը ամբողջ ազգինն է, ամէն հայ պէտք է վա-
փառի յիշատակ մը ունենալու այդ հաստատութեան մէջ։
Կարգ մը թերթիներ՝ ինչպէս ելեմտական դարմանման սրան,
րէօրկէնեան Ք. Ճառաբայր, գիտական մէրուներով նոր
գոմի մը եւ հաւնոցի մը հաստատումը եւն. բարեւար ան-
ձերու նպանտներով միայն կրնան գլուխ ելլել։ Հոգաբար-
ձութիւնը այս հրատարակութեամբ կ'ուզէ ամբողջ ազգին
ուշադրութիւնը հրաւիրել հի անդանոցի վրայ, ցուցընելով
թէ Պէզնեանէ սկսեալ մինչեւ նոր ժամանակները, ամէն
դասու հայ, որ յիշատակ մը ունեցած է հիւանդանոցի մէջ
անկորնչելի պիտի դարձնէ իր անոնք, ազգային գործին
մէջ իւրովսանն թերելով իր մասնակցութիւնը, ապագայ
պատմութեան մէջ յիշատակութեան արժանալով։

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ ԱՅՍՏԱՀԱՅ

ՆՈՐ ՅԱՐԿԵՐՈՒԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐ

Յովին. Յակոբեան.— Բնիկ Սամաթիացի, աղքատ ծնողքի զառակի ինքնողնութեամբ առաջացած եւ բարձրագոյն դիրքի հասած անձնաւորութիւն մը որ իր փառքի օրերուն մէջ չէ մուցած նպաս-

ՅՈՎԵԱՆՆԵՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

մել այլոց վիճակին բարելաւմանը եւ բարուցման համար Յովին. Յակոբեան 1897-ն Մանչէսթը հասատուած է եւ դրեթէ մատասրութէ քառան տարի մնայուն կերպով հռն ներկայացուցիչը եղած

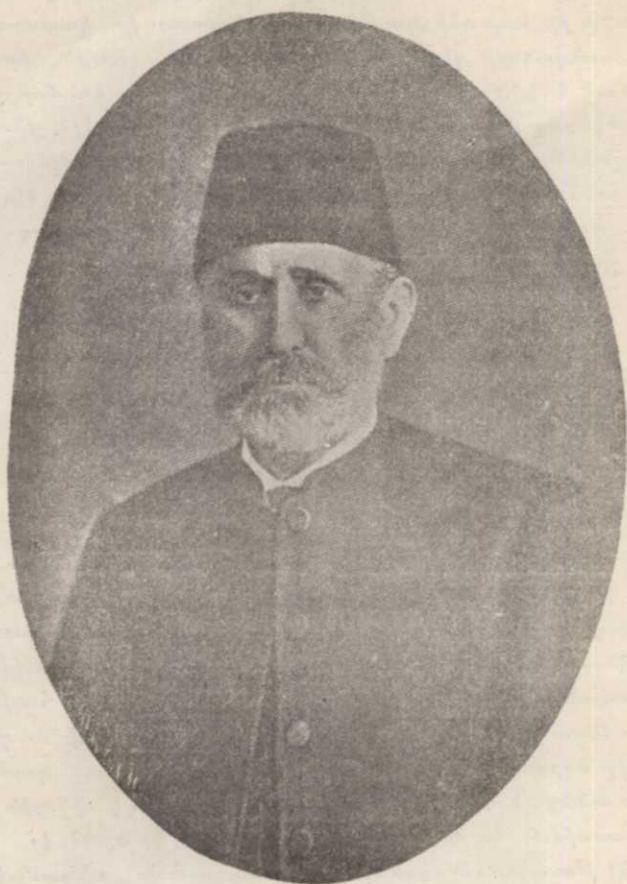
է հայ վաճառականէւթեան 1881ն սկսեալ՝ անջատ եղբօրմէն՝ սեղա-
նաւորական հասաւատութիւն մը հիմնած է, իբր անմոռանալի անուն
մը կը թողու, վասն զի ազգին բազմապիսի պէտքերուն միշտ հաս-
նելու եռանդը ունեցած է, Այսպէս Մանչէսթըրի Հայոց եկեղեցւոյ
շինութիւնը իր նախաձեռնութեամբ եւ նպաստով կատարուած է:
Ազգ • Հիւանդանոցի վերտշինութեան համար 1886ին իր եղբօրը
հետ տուած է 4000 սոկի, ինչպէս նաև նոյնքան գումար մը Սա-
մաթիոյ եկեղեցւոյն վերանորոգութեան համար վերջին շինութեանց
առթիւ կանանց հիւանդարանը — Յակորեան յարկաբաժինը — կահա-
տորելով անձնականէն հողաց զրեթէ 3700 սոկի Մ եռաւ 1908 մարտ
14ին եւ թաղուեցաւ իբր բարերար հասաւատութեան՝ Ազգ. Հիւան-
դանոցի շրջափակին մէջ:

ԱԲԻԿ ՈՒՆՃԵԱՆ

Աբիկ Ունճեան, Պոլսահայութեան անքան ծանօթ այս դէմքը,
ծնած է 1831ին, նախասպէս զբաղած է ինք փոքր առեւտուրներով,
բայց յետոյ եղած է առաջնակարգ վաճառական Երկար ատեն բնա-
կած է Գասթէմունի, եւ հոն յետոյ հետզհետէ ընդարձակելով իր
առեւտրական զործերը, կառավարական պաշտօնատանց հայթայթից
եղած է Ապա եղած է զլիսաւոր հայթայթիչը Էտիրնէի Բ. գօրաբա-
նակին, իր եղբօր՝ Մաթուս Ունճեանի հետը կարեւոր գործառնու-
թիւններ ունեցած է Սպարապետի գրան հետ Այդ միջոցին է որ
Պալայի աստիճան եւ Մէջիտի Բ. աստիճան ոտացած է:

1860 թուականէն սկսեալ, Ունճեան, յաճախ անդամակցած է
Պատրիարքարանի Փողովներուն իր անունը կը գտնենք Բերայի
եւ Գատը-զիւղի Թաղական խորհուրդներուն ցանկին մէջ, Սովելոց
Յանձնաժողովի զլիսաւոր եւ գործօն անդամներէն մին եղած է, Սա-
նասարեան վարժարանի եւ Արմաշու Դպրեվանքի Խնամակալու-
թեան անդամ Արմաշու Դպրեվանքը իր նուիրատուութեամբ եւ
ջանքերով բացուեցաւ եւ զլիսաւոր արար իր օգնութիւններով պահ-
պանուեցաւ, իր մեծագոյն բաղանքն էր ազգին մէջ ուսեալ եկե-
ղեցականութիւն մը պատրաստել, որ կէս զի անոնք աշխատին փա-

ԴԱԵՄ. ԱԲԻԿ Էֆ. ՈՒՆԳԵԱՆ

ուստորել հայ եկեղեցին, ջերմմուանդ ուխտով։ Իր անձնական ծախս-քով 1888ին վերաշինած է Խոսկիւարու Ա Կարապետ եկեղեցին, որ այրած էր արդէն։ Ազգային Հիւանդանոցի Ռւնճեան յարկաբաժնի շինութիւնը աեղի ունեցաւ 1905 Օգոստ. 13, եւ կարեւոր պակաս մը լրացուց այդ հաստատութեան մէջ։ Արիկ Ռւնճեան իր եղբօրը Մաթուս Ռւնճեանի հետ, հիւանդանոցի բարերարներու շարքին մէջ կարեւոր աեղ մը գրաւելու իրաւունք ստացած է։

ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆՆԵՐ

Բարեյիշատակ Մահտեսի Սերովբէ Կիւլպէնկեանէ սկսելով,
Կիւլպէնկեան գերդաստանի բոլոր անդամները մասնաւոր գուրգու-
րանք մը ունեցած են հիւանդանոցի համար Մահտեսի Սերովբէ
Կիւլպէնկեանի անակնկալ մահէն յետոյ իր որդին Պատրիկ Կիւլպէնկ-
եան, իր հօրը բարերարութեանց արժանաւոր յաջորդը եւ շարու-
նակողը եղաւ: Կիւլպէնկեաններ ոչ միայն հիմնեցին Հիւանդանոցի
մէկ հոյակապ յարկաբաժինը, վիրաբուժական ապակեպատ սրահով:
Պիտական վերջին մէխոաններով, այլ եւ շարունակ իրենց նպաստնե-
րը ու օգնութիւնները անպակաս ըրին:

ՍԵՐՈՎԲԷ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ

Սերովբէ Կիւլպէնկեան, բնիկ կնսարացի, Պոլիս հաստատուած ,
եւ իր ընդունակութեամբը առեւ տրական ասպարէզին մէջ առաջ-
նակարգ զիրք զրաւած՝ անտարբեր չի գանուեցաւ ազգային ամէնն
պէտքերու, Յովհաննէս, Սարգիս Կիւլպէնկեանք, նոյն ուղղութեամբ
շարունակեցին Սերովբէ Կիւլպէնկեանի, անմոռաց յիշատակ թողով
այդ հաստատութեան մէջ եւ զեռ վերջերս այդ բարեհամբաւ գեր-
դաստանի շառաւիղներէն Կիւլպապի Կիւլպէնկեան, որ գժբազդ
պայմաններու մէջ կը բաժնուէր աշխարհէս, ընդհանուր սուդ պատ-

ճառելով տղթին, չեր մոոցած ազգին տունը եւ կոտակած էր 5000 տոլար, հիւանդանոցի կարևոր մէկ պէտքը լրացնելու:

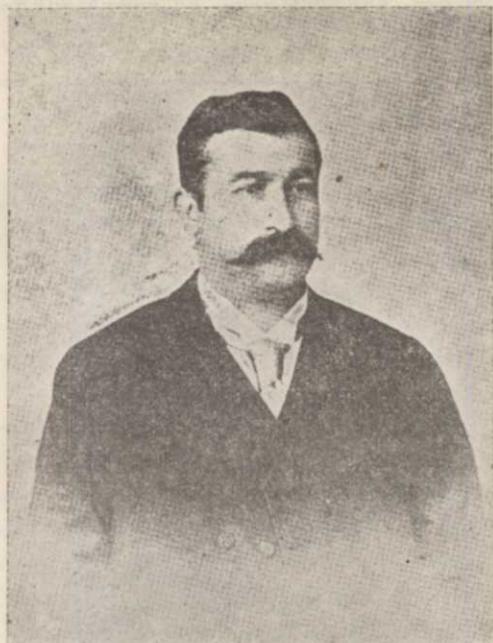
Պ. Պատրիկ Վիւլյէնիսիան որ երկար ատենէ ի վեր կը բացակայի Պոլսէն, կը շարունակէ իր արժանաւոր յաջորդութիւնը Վիւլյէնիսիան բարեհամբաւ գերդաստանին, իր սրախն այնքան մօտ պահելով հիւանդանոցը:

ՄԻՔԱՅԵԼ ՑԱԿՈՒԲԵԱՆ

Տօրք. Մքալէկ Խօրասանձեան.— Բնիկ Պոլսեցի, ծնած՝ Ֆէնէք 1835ին Հայրն էր Պետրոս ամիրաս Խօրասանձի որ ժամանակին հետ բազդաամամբ շատ զարգացած զազափարի աէր էր, եւ իր զաւակները Եւրոպա դրկեց ուսման համար: 1848ին իր թովմաս եղբօր հետ Բարիկ ուղեւսրեցաւ բժշկութեան հետեւելու նախ Լիոէ Գոնտորսէի եւ յետոյ բժշկական համալսարանի մէջ վիայլուն ուսումներ առաւ: 1859ին Պօլիս դարձաւ եւ սկսաւ բժշկութիւն ընելու եղոծ է հիւանդանոցի հոգաբարձու: 1873ին կայս. բժշկական վարժարանի ուսուցիչ անուանուեցաւ, պաշտօն զոր վարեց մինչեւ 1902: Իրաւամբ կոչուեցաւ բժիշներու բժիշկ: Վախճանեցաւ 1903 Սեպտեմբեր 17:

Դիոզինես Թամբապրունեան. — Բնիկ Կեսարացի, եղբայր ծառնօթ սեղանաւոր կարապետ Թահթապրունեանի, որ իր մանէն յետոյ եղբայրը իր յիշատակին կառոյց Հիւանդանոցի քարուկիր մատուոը³

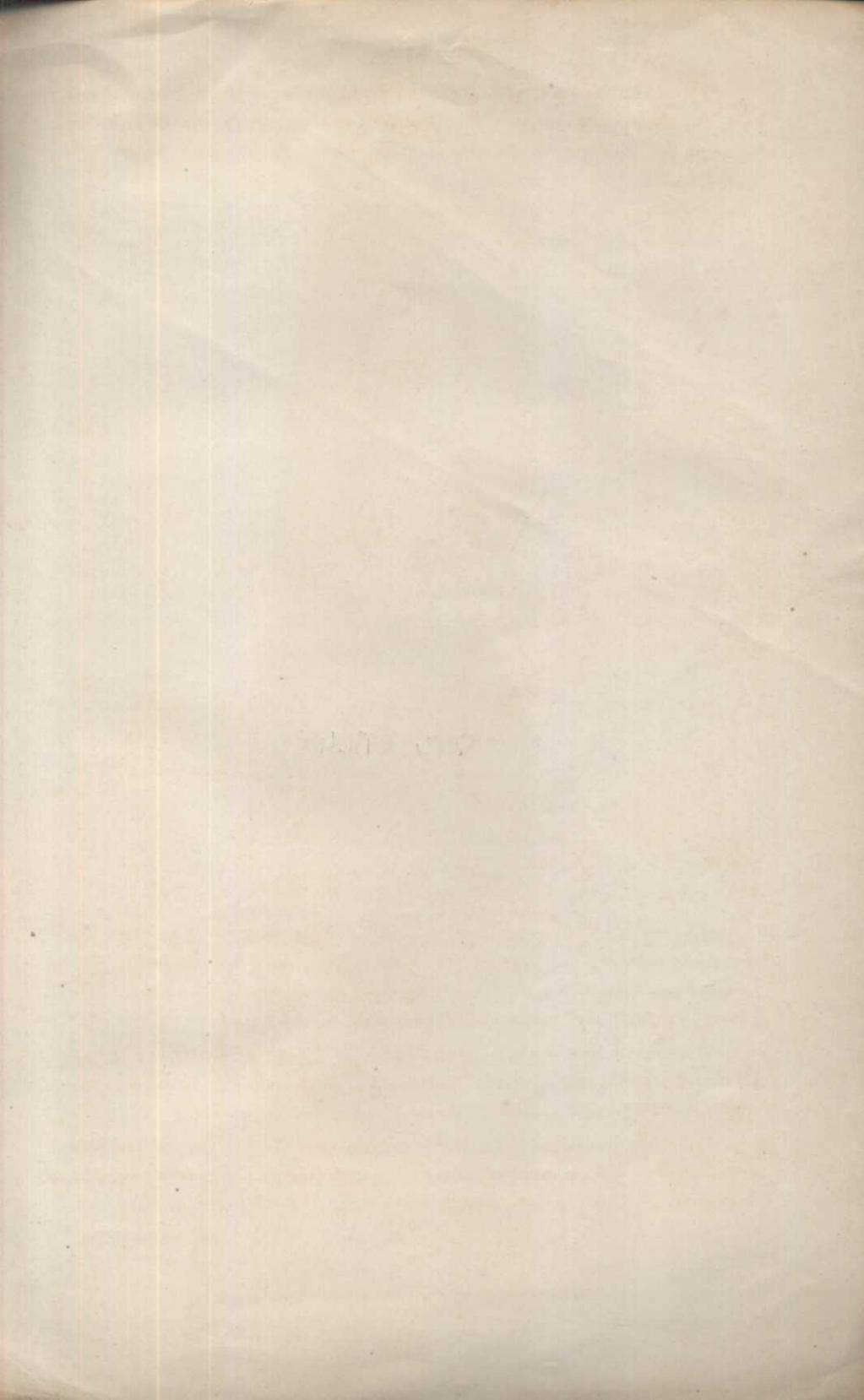
ԴԻՈԶԻՆԵՍ ԹԱՀԹԱՊՐՈՒՆԵԱՆ

Եկեղեցւոյն օծումը կատարուեցաւ 1906 Դեկտ. 1-2-3 օրերուն
մէջ հանդիսաւորութեամբ եւ կոչուեցաւ Ս. Փրկչի մատուու

Յարուքին գարամանեան. — 1905ին Յարութիւն էֆ. Գարամանեան փափաք կը յայտնէ իր հանգուցեալ եղբօր Յակոբ էֆ.ի բաղձանքին համաձայն հիւանդանոցին նուրիելու հականեխական ջեռոց (էթիւլ) մը, 1000 սակիի գնումով եւ ծախքով։

Մանտեսի Յարուքին Արիսանեան. — Մնած է Երգնկայի Փոքր Արմտան գիւղը։ Իր զաւսկը կարապետ Արիսանեան Հիւանդանոցի մէջ անձնականէն շինած է փուռ մը, իր հօր յիշատակին։

Գառնիկ Սարգիսօֆ. — Բնիկ Պոլուեցի, Պոլսոյ առաջնակարգ ժամագործը։ Անտարբեր չէ մնացած դէպի Ազգը։ Իր անձնականէն հոգացած է Ազգ. հիւանդանոցի հոգեւունի շինութիւնը։

ԳԻՆ 1 ՈՍԿԻ